

12

Gjennem Montenegro paa ski

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ЦЕНТРАЛНА НАР. БИБЛИОТЕКА
"ЂУРЂЕ ЦРНОЈЕВИЋ"
ЦЕТИЊЕ
ЦРНА ГОРА

P II 138

af
H. Angell

H. ASCHERHOU & CO'S FORLAG
KRISTIANIA

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

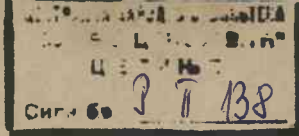
NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

GJENNEM MONTENEGRO PAA SKI

10 10991120
NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

K. 5209/
61

ЦЕНТРАЛНА
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
НАЦИОНАЛНА
БИБЛИОТЕКА
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

KAPTEIN H. ANGELL

GJENNEM MONTENEGRO

PAA SKI

KRISTIANIA

H. ASCHEHOUG & CO.s FORLAG

1895

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

V-293 8/1987

DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI,

NORGES UNGDOM

TILEGNET

«Jeg vil væрге mit land, jeg vil bygge mit land,
jeg vil elske det frem i min bøn, i mit barn.

Her er sommersol nok, her er sædejord nok,
bare vi, bare vi havde kjærlighed nok.»

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Syd for Herzegovina, øst for Dalmatien, nord for Albanien og vest for Tyrkiet ligger et lidet land, — om sommeren borteglemmt mellem de høie, nøgne, graa fjelde, om vinteren gjemt væk under det tykke snedække.

Dette land er *Montenegro*. Navnet er italiensk, det betyder «de sorte fjelde». Paa landets eget sprog heder det *Tsernagora*, og folket kalder sig selv *tsernogorschi* eller «de sorte fjeldes sønner».

Landet er et af Europas mindste og fattigste, og dog er det et af de mærkeligste, der eksisterer. Thi er det ikke mærkeligt, at et land, saa stort som et af Norges mindre amter og med en folkemængde som Kristianias og Bergens sammenlagte, har magtet gennem aarhundreder, ja gennem et halvt aartusinde at værges det, som ethvert folk regner som sit dyrebareste eie, nemlig frihed og selvstændighed, mod en af Europas stormagter, i sin tid den mest krigerske og frygtede? Gang efter gang har Tyrkiet sendt vældige hærmasser mod dette lille land, altid er det gaaet ilde, og med skam og skade

har tyrkerne maattet trække sig tilbage, hvis da ikke selv et «Kringen» blev deres lod. Thi dernede lyder folkesangen i lighed med vor egen:

«Og ingen levende sjæl kom hjem,
der kunde sin landsmand fortælle,
hvor farligt det var at besøge dem,
der bor blandt de sorte fjelde.»

De hyppige krige mod overmægtige fiender, den stadige kamp mod en karrig natur, som de sorte fjeldes sønner har maattet føre gennem aarhundreder, har udviklet dem til at blive et i høieste grad mærkeligt folk. Og vi kan tage hvilkensomhelst reisebeskrivelse for os, vi vil finde de samme udtalelser, — den samme ros. Den fremmede kan ikke noksom beundre montenegriernes glødende fædrelandskjærlighed, deres djærve tapperhed, deres stolte ærekjærhed, deres gudsfrygt, ædruelighed, sædelighed, ærlighed, nøisomhed og gjæstfrihed. De kaldes jo heller ikke for intet «vor tids spartanere».

Et saadant folk maatte og vilde jeg se, — et folk, hvor hver og en sætter fædrelandets ve og vel over sit eget, som aldrig forfærdedes over sit ringe folketal mod de fiendtlige, overmægtige hærskarer, et folk, for hvem fædrelandets forsvar altid var en hellig sag. Det folk maatte jeg se, leve blandt det. Jeg maatte se dette land, hvor én havde seiret mod ti, se et folk, stærkt og stort, tiltrods for sin lidenhed, et fjeldfolk sundt og friskt.

Dernede maatte være meget at lære — i dette moderne sagaland.

Og saa, sa' man mig, skulde land og folk i mange ting minde om mit eget.

I mange aar stod min hu til at gjæste hint land og folk.

Paa veien.

Reisetilladelsen var erholdt; — fri og frank var jeg; — — og saa, — saa ud i verden!

Det var strax over nytaar 1893, at jeg strøg sydover. Det gik først gjennem Sverige, Danmark, Tyskland og Østerrig til Wien.

Hvor jeg higede sydover! — til det ukjendte, det nye land, der saa længe havde staaet for mig med eventyrets skjær, det land, hvorom jeg havde tænkt og drømt saa meget.

Det var kun daarligt skiføre hjemme, da jeg drog; jeg havde ventet Sydeuropa snebar, og saa kommer jeg til Wien i et sneveir, jeg aldrig har seet mage til, ikke engang i Norge. Al vogntrafik var standset, kun fodgjængere kunde mæisommelig stampe sig frem. Der skuffedes sne dag og nat, og sneede gjorde det ogsaa dag og nat. Jeg gik paa ski tvers gjennem Wien, over Donauen og op til Kahlenberg og havde mig en herlig tur.

Det havde jeg ikke tænkt mig. —

Skierne skaffede mig strax endel officersbekjendtskaber i den herlige keiserstad. Da mine nye venner fik høre, at jeg agtede mig til Montenegro, slog de hænderne sammen og sa': «bliv dog heller hos os; dernede vil De nu ved vintertide sulte eller fryse ihjel, — i det mindste resikere at faa næsen og begge ørene afskaarne.»

«Det er nogle farlige folk,» sa' en løjtnant ved de bosniske jægere. Han havde ligget over et aar paa et af de mange grændseforter mod Montenegro.

«De er røvere alle tilhobe,» sa' en gensdarmkaptein.

«Og saa er der revolution i landet.»

Ja, om den sidste ting vidste jeg allerede besked; bjergstammerne omkring Niksitsch havde grebet til vaaben, fyrsten var afsat, revolutionen i fuld gang.

Vi skal senere se, hvor lidet der var i alle disse beskyldninger.

Angaaende montenegrinernes røveriske tendenter, saa vidste jeg, at alle reisende netop berømmer Montenegro som det eneste land paa Balkanhalvøen, hvor man kan reise fuldstændig sikkert. Jeg erindrer f. ex., at franskmanden Frilley i 1876 fortæller, at i 20 aar var der ikke forekommet tyvsforbrydelse. Doktor Hassert, der i videnskabeligt øiemed flere gange har gennemreist landet paa kryds og tvers, siger, at montenegrinernes ærlighed staar høit hævet over enhver ros. Han og hans reisekammerater lod ofte sine førere bære pengene, og tiltrods for, at det ofte var fattige hyrder, havde de aldrig at beklage sig over den ringeste uregelmæssighed. Ligeledes var det med bagagen. Enhver kunde aabne paksækkene, og det varede ofte ugevis, førend man vendte tilbage til sin station. Han kunde levere sin bagage til enhver, der var montenegrinsk klædt, han var da sikker paa, at alt kom vel frem. Andre reisendes erfaring gaar i samme retning. Men man forsøge, som hr. Hassert, at sende sine sager i en

almindelig kurv gennem noget andet balkanland end Montenegro.

En ting af alt, hvad man fortalte mig i Wien, troede jeg paa, og det var, at landet om vinteren var nedsneet.

Altsaa, — skierne med! — og saa afsted.

— — — — —

Paa ski gennem Montenegro, ind i Albanien og Tyrkiet —! Hm! — Det var ikke saa dumt. Montenegro fik nok en tiltrækningskraft for mig.

Bare der nu var sne!

Den første montenegriner.

Imorgen tidlig kl. 6 omtrent kan De faa Montenegros fjelde at se, signor,» sagde den gamle triestinerlods, der nu i 2 døgn sikkert og pent havde ført os langs Istriens, Kroatiens og Dalmatiens kyst tiltrods for snestorm og et kranglet og kroget farvand.

Og ganske rigtig, næste morgen dreiede damperen af og ind i Cattarofjorden, og foran os laa fjeld i fjeld, brune, graa, taggede, furede, sønderskaarne, med sne paa toppene, skinnende og lysende op mod den dybblaa himmel, — dér laa Montenegro.

Didop! Didop!

Af passagerer saa tidlig paa morgenen stod der kun en eneste, en firskaaren, solbrændt sjemand paa for-dækket. Han stirrede som jeg selv op mod fjeldene. Han var kanske ikke vant til at se en saadan natur. Mig mindede den i saa mangt og meget om min egen hjemstavn, Indre Sogn.

«Evo ti Tsernagora!» — der er de sorte fjelde! — «Tsernagora!» lød det pludselig med henrykkelse fra

sjømandens læber. Han saa med lysende øine hen paa mig og gjentog atter sit «Tsernagora!»

CRNOJEVIĆ

«Tsjivio Tsernagora!» — Hurra for de sorte fjelde! — fik han til svar.

«Tsjivio!» raabte sjømanden.

«Evo ti Lovtschen!» og han pegede mod det høieste vældige fjeld, der netop stak sin skinnende hvide top frem mellem to mørke fjelde i forgrunden.

Lovtschen er montenegrinerernes hellige fjeld, et mægtigt fjeld, 5000 fod høit. Dets top sees ud over alt Montenegros land. Der oppe er bygget et lidet kapel, og der hviler Montenegros store vladika Petar II. Kapellet sees langt, langt ud over land og hav, det staar der som en varde, mindende enhver montenegriner om den store helt, hvis liv var viet fædrelandet, det hilser saa mangan gang den hjemvendende, efter sit fattige land altid længtende montenegriner.

Og sjømanden var netop en saadan hjemvendende montenegriner, der af fattigdom havde maattet søge ud til de fremmede lande, forladt hus, hustru, fædreland for at tjene det brød, som de karrige fjelde ikke vilde give ham.

Men hvilken ganske anden forestilling jeg havde gjort mig om de sorte fjeldes tapre sønner. Efter min mening maatte han have ørnens øie, lynende øie, kul-sort haar, holdning som en fyrste og bæltet spækket med alskens vaaben.

Men det kom nok, og min første montenegriner var i sit ydre en undtagelse. Thi her stod foran mig en god, bred sjøgut og smilte henrykt til mig over sit gjenseede fædrelands stolte fjelde og over den fremmedes beundring.

Paa nordsiden af Cattarofjorden hæver sig de vilde Krivoschijefjelde. De ser i et og alt ud som de montenegrinske fjelde ved siden af, og de har ogsaa den

samme folkestamme til beboere. Det er Dalmatiens aller sydligste spidse. Geografisk og ethnografisk tilhører disse fjelde Montenegro, men Østerrige har tilladt sig at bemægtige sig dem paa grund af Cattarofjordens udmærkede havne. — Her ligger fort ved fort, paa alle høider, helt oppe i sneen; de magter maaske at spærre grændsen mod Montenegro og holde i tømme de stridbare krivoschianere, der i 1870 og 82 ved blodige opstande viste, at de magtede at sætte sine fordringer gjennem tiltrods for den mere end tidobbelte østerrikske overmagt.

Her er valplads paa valplads, fra venetianernes dage, Napoleon I's dage og fra de sidste opstande.

Sjømanden vidste god besked om dem alle. Med rullende tunge og med livlige gebærder fortalte han, hvorledes man havde kjæmpet i den dal, ved den by, paa det fjeld. Han talte flydende italiensk, men i sin iver maatte han undertiden søge efter ordene, og dette gjorde hans mimik kun endnu mere levende. Vi stod tilslut en hel kreds om ham, lyttende til hans glødende tale.

Han kunde ogsaa fortælle om de sidste krige oppe i Montenegro i 1876, 77 og 78. Mange fra hans bygd var ikke komne mere hjem, hans fa'r og to brødre var faldne; selv var han dengang for ung til at faa være med i den hellige kamp for sit land. Den yngste bror, som faldt, var ikke mere end 15 aar.

Og han sang den tyrkiske krigsmarsch, fløitede montenegrinernes signaler og med vilde, livlige gestus fortalte han om forfærdelige, blodige kampe, om mændenes tapperhed, om kvindernes opofrelse, om dem, som havde fundet heltedøden af begge kjø.

Synet af hjemlandets fjelde forvandlede sjømanden til den ægte fjeldbo igjen. Al hans interesse var kun fædrelandets kampe, dets historie, dets forherligelse, og

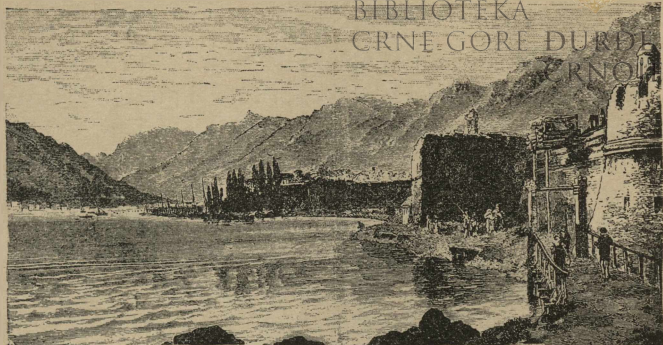
da han fik høre, at jeg, den fremmede fra det fjerne land, vilde gjæste hans fjelde, blev han først rigtig ivrig, og med glødende begeistring fortalte han om alt det storartede, herlige, smukke, jeg nu vilde faa at se.

Jeg har kun truffet korsikanere, der har været ligesaa glødende i sin beskrivelse af sit hjemlands rigdom og skjønhed. Og denne montenegriner var ingen heimf'ing, han havde i to aar faret et godt stykke af jorden omkring. Nu kom han fra Indien over Liverpool, London, Rotterdam. Nu skulde han tilbringe en vinter hjemme i sin lave hytte der oppe i fjeldene under sneen for saa at reise til Amerika. Der havde han en broder, der sad godt i det, og som nu kunde reise hjem. Saa skulde han faa broderens plads og haabede i to aar at have tjent 300 kroner, saa vilde han komme hjem igjen for sidste gang — og blive hjemme.

Da Montenegro er saa fattigt, maa mange af dets sønner aar om andet vandre ud for at tjene brødet i fremmed land, for at lægge sig op en liden sum, — og saa vende hjem.

Min første montenegriner skuffede mig ikke, jeg blev det heller ikke senere over hans land og folk, — og vel var det. Det havde været mig en bitter skuffelse, om montenegrinerne, om hvem jeg paa forhaand vidste saa meget fordelagtigt, ikke havde holdt maal.

Det var med megen og spændt forventning, at jeg hin morgenstund nærmede mig Montenegro, der, lysende og skinnende som en glad, festklædt vært, hilsede mig velkommen. Morgensolen farvede det sneklædte land med straalende, gyldne farver, Cattaro selv og Dalmatien laa endnu i mørk skygge; grænsen gaar deroppe i fjeldsiden, der hvor sneflækkerne begynder.

Over grændsen.

Cattaro er en underlig gammel by med mange minder fra venetianernes dage. Den ligger slig klempt ind under de høie mørke fjelde, at man i begyndelsen næsten ængstelig gaar omkring og venter, at en sten eller et lidet sneskred skal vælte ned over en.

Ved ankomsten blev der fortalt, at posten i en uge havde været forhindret fra at komme frem fra Cetinje paa grund af sne, og at der ikke var tale om at komme op i fjeldene paa lang tid. — Jeg burde blive og se tiden an. Det var nu værten i «Hotel Gratz», som sagde mig dette, og han overdrev maaske. Han skulde vel tale for sin syge mo'r, for sit daarlige hotel, — og det trængtes da ogsaa. Men han havde gjort regning uden de to lange, underlige indretninger, som den reisende førte med, de lange træfjælene, skierne; thi jo dybere han gjorde sneen i Montenegro, jo mere opsat blev den reisende paa at komme afsted strax, jo før jo heller.

Forresten overdrev værten ikke saa meget endda; thi sandt var det, at posten i flere dage ikke havde kunnet komme sig gennem snedriverne, at disse laa i høide med anden etage i Cettinje, og at man dér havde havt for nogle dage siden 22° kulde, og det af de gamle gode, store Reaumurs. Havde jeg blot taget skøiter med ogsaa! Men hvem kunde ane, at der var skøitebane i Cettinje og blank is paa Skutarisjøen.

Nicolai Popowitsch hed min montenegrinske ven fra dampskibet. Han lovede i en fart at skaffe et firbenet væsen, hest, muldyr eller esel til transport af mine effekter; men der var intet saadant at faa til den reise, sneen var for dyb. Ellers var der nok af baade dyr og mennesker, thi det var lørdag og markedsdag, og havnepladsen var fuld af montenegrinere, der spadserede frem og tilbage, nydende solvarmen.

Nico mente, at han sagtens skulde klare at skaffe baade mig og min bagage frem til Cettinje, thi kom ikke dyr frem, kom nok montenegrinere frem. Selv kunde han ikke gjøre følge, han skulde en anden vei, gennem Krivoschijefjeldene til Grahovo, hjem til sin længtende familje. Dagen var fastsat til hans hjemkomst.

Da han imidlertid fik se al min bagage, rystede han tvivlende paa hovedet og sa':

«Nei, det der klarer kun en kvinde.»

«En kvinde!» raabte jeg yderst forbauset.

«Omforladelse,» sa' Nico, «men tør jeg spørge, hvad er De egentlig, Signor?»

«Jeg er capitano.»

Nico sprat til, slog hælene sammen paa militær vis og sa':

«Omforladelse, omforladelse, Signor, da maa jeg nok finde et par montenegrinere.»

Jeg forstod ikke et muk til en begyndelse. Men meningen var den, at en saa fin person som en capi-

tano ikke kunde for skams skyld gaa sammen med en kvinde, og at det er de montenegrinske kvinder, der er de flinkeste til at bære. Gjennem aarhundredernes kampe har det tilfaldt den montenegrinske kvinde at rykke i felten som trænsoldat. Hun har baaret i det uveisomme land al den nødvendige proviant og ammunition og gjort den mandlige del af arméen saa meget mere letbevægelig — og farlig. Kun sjelden har hun kjæmpet med i forreste rækker.

«Der gaar to montenegrinerinder paa et muldyr,» heder et mundheld i Cattaro, — betegnende nok — og korrekt. Mændene bærer nok ogsaa store byrder, men aldrig paa ryggen, kun paa axlen, og en mand bærer aldrig saa meget som en kvinde.

I den ting, at en mand nødig vilde gaa sammen med en kvinde, fandt jeg et folketræk, der mindede mig om skik og brug i enkelte af mine egne hjembygder, hvor ogsaa gjerne karfolkene gaar for sig, kvindfolkene kommer efter.

Nu, — tilfjelds vilde jeg, jo før jo heller, i hvad slags selskab, og Nico forsvandt.

Strax efter kom en ung, smilende montenegrinsk skjønhed ind, tog i en fart alle effekterne, stablede dem op og prøvede vægten. Med den var der intet iveien, og prisen havde været 3 gylden ialt (omtrent 4½ krone), om ikke Nico ogsaa havde sendt mig et pragtexemplar af en montenegriner paa halsen. Kvindeselskab var jeg for fin til. Min nye ven Jovo skulde ogsaa have 3 gylden, og dermed var intet at gjøre. Prisen var ellers billig nok, idet en transport af hele min baggage 3—4000 fod tilveirs og over 3 norske mil gennem dyb sne for 6 gylden just ikke kan siges at være ret meget.

Det eneste som var iveien, var den uhaandterlige firkantede kuffert. Men Nico vidste raad, sprang ud i byen efter en kaffesæk, og saa tog vi alle 4 og puttede

snipkjole, uniform, hjelm, chapeaubas, mandschetskjorte, snipper og støvler, blækhus og skrivesager hultet til bulter ned i sækken. En strømpe fuld af sølvpenge gik samme vei. (Smaapenge er altid temmelig nødvendige blandt fjeldfolk). Sækken tog jenten paa ryggen, en del smaating samlede Jovo sammen i et plaid, kastede bylten paa skulderen, og dermed drog vi gjennem de trange gader, gjennem en hel del gamle fæstningsporte, over et par ærværdige broer og var saa paa montenegrinernes markedsplads ved Porta Fiumara.

Her skiltes til min store sorg Nico fra mig, han maatte skynde sig hjemover.

«Tsjivio; Tsjivio!» raabte vi begge til hinanden.

Her skiltes jeg ogsaa — foreløbig da — fra min kaffesæk og dens kostelige indhold. Jeg saa den ikke igjen førend i Cetinje næste dag. Til min store forbauselse blev dens transport udbudt ved auktion paa markedspladsen. En ung 17—18 aars pige, Maria, bød sig til at bære den for, — jeg tror — 2 gylden.

Jeg fik allerede strax ved mit første sammentræf med montenegrinerne min gode mening om deres ærlighed be- styrket. Kaffesækken var kun bunden sammen med en hysing, den var ikke forseglet, ikke mærket, man havde seet, at næsten 100 gylden i sølv laa i den, jeg havde ingen garantier faaet af bærersken, ikke engang hendes navn, — men jeg var jo nu blandt montenegrinere, jeg vilde ikke krænke deres æresfølelse, jeg vilde stole fuldt ud paa dem, — og de har ikke en eneste gang skuffet mig.

Og dette er skeet i 1893 og nede i Adriaterhavslandene(!), ja tilmed i en af Balkanstaterne. Utroligt vil det lyde for enhver, der har reist i hine lande.

Paa markedspladsen var det meget livligt. Det var netop i middagsstunden, da mer end hundrede montenegrinere, mænd som kvinder, lavede sig istand til at drage hjem til sine fjelde.

CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Her var anledning til at gøre folkestudier. Alt, hvad man havde læst og hørt om det krigerske folks stolte holdning, maleriske klædning og udprægede ansigtstype, fandt man her i virkeligheden. Særlig stod der lænet op til det østerrigske vagthus en lang, slank montenegriner, der tiltrak sig min opmærksomhed. Mage til ørneansigt har jeg aldrig seet. Og hvilken holdning! Og saadanne funklende sorte øine under de markerede øienbryn! Skulde jeg træffe mange saadanne som han med ørnenæbbet, saa tror jeg, jeg vilde blive bange. — Nu, nogle flødefjæs havde de andre ikke.

Jeg mærkede snart, at jeg var kommen blandt venner, og at disse opfattede mig som deres gjæst, deres lands gjæst i alle fald — og det forinden grændsen var overskreden endog. Flere af dem kom hen til mig, trykkede min haand, spurgte om en mængde ting, som jeg ikke forstod noget af, besaa mine ski og ønskede mig god reise.

Fra Cattaro fører op til Montenegro to veie, den gamle ridevei og den nye brede, flotte chaussée, den sidste et af de mest storartede veianlæg, som jeg har seet i Europa. I 63 slyngninger snor den sig op over den mer end 3000 fod høie fjeldside.

Denne vei benyttes aldrig af fodgjængere, og vi

slog ind paa den gamle. En mærkelig vei! I et ual af slyngninger fører den op mellem forrevne klipper, med dybe styrtninger til den ene side, og til den anden en række gamle fæstningsmure, der er byggede ret op over fjeldet, og som ser ud til hvert øieblik at ville falde ned enten i tagene paa Cattaro eller i hovedet paa de veifarende. At det gamle venetianerkastel Giovanni, næsten et luftkastel, endnu staar paa sin plads, er helt mærkeligt. En stor sten har man maattet fæstne til fjeldet med vældige jernhager. En saadan bombe vilde være slem at faa ned i Cattaro.

Selv denne vei blev ikke meget benyttet af montenegrinerne, de klatrede helst ret opover, benyttende sig af en kløft tæt ved siden. Og her op gjennem gik selv kvinderne, belæssede som de var med store sække med korn eller mel. Kvinderne gik for sig, mændene for sig.

Jovo, min fører, eller hvad jeg skal kalde ham, strøg ogsaa ret opover. Han ænsede ikke bagagen min, den kom nok frem, og til en begyndelse ænsede han lidet nok mig ogsaa. Han satte iveri med slig en fart, at jeg fik det bestemte indtryk af, at han vilde kapgaa, — og jeg langede da ud alt det bedste, jeg havde lært, og det vil da sige ikke saa ganske lidet endda, om jeg saa selv skal skrive det. Jeg havde jo hørt saa meget om montenegrinernes rapfodethed og udholdenhed, og vilde nu gjerne se, om de virkelig var saadanne usædvanlige fjeldfolk. Der var flere i følge, de gik alle i gaasegang, som paa en krigssti, og som krigere tog de sig ogsaa ud, alle havde de handsjaren og revolveren i bæltet.

De gjorde ikke veien lang de karene, og det maatte jeg strax indrømme, at mage til marsch har jeg aldrig seet. Det var gutter, som kunde gaa og klatre.

Himmelen var bleven overtrukken med tykke skyer ved middagstider, og nu sneede det fint og smaat; det

var temmelig kjøligt i luften, men det blev dog snart altfor varmt for kapgjængerne. Jovo pustede til min store glæde mere end mig; men det varede kun i de første 15—20 minutter af denne voldsomme marsch, siden hørte jeg ikke hos ham en lyd, og dog var han en veteran, der havde deltaget i flere felttog og skaaret næsen af paa 3 tyrker, — og hvad havde jeg at rose mig af med hensyn til saadanne bedrifter?

Men saa havde jeg ogsaa skierne at bære. Dem skal skiløberen selv bære, og paa de glatte, slidte kalkstene var det ofte slemt nok at holde tridt. Jovo vilde endelig lægge skierne over paa en kvinde, men det fik han ikke lov til. Derimod erobrede han dem fra mig ved første hvilested, og med dem sprang han lige let. At han vilde kapgaa er sikkert nok, thi vi passerede uafladelig forbi kammerater.

Kammerater! Ja, det er ordet, thi jeg var som kommen blandt lutter gode bekjendte, de nikkede alle, enkelte gav mig haanden, alle havde de et «dobre dan» (god dag) og et «dobro ti srescha» (jeg ønsker dig lykke) til mig. Jeg var Jovos gjæst.

Havde min første montenegriner havt et lidet ægte udseende, saa havde den anden det saa meget mere. Jovo er en af de smukkeste mænd, man kunde ønske at se, en slank, elastisk kar med en vældig sort mustache i sit bronzebrune ansigt, havde en lige, kjæk næse, sorte livfulde øine, en kløftet hage, var en rask fyr og en munter fyr. Han lo og spøjte, han haukede paa fjeldfolks vis, han var sundheden og kraften selv.

Det var et freidigt, livsglad folk, jeg saa for mig. Raske og sunde saa de ud, muntre tilraab havde de stadig, de lo og sang. Hei! Hvor de lange jodlende raab klang mellem fjeldsiderne, hvor ekkot rullede nede i kløften!

Mere end 2000 fod havde vi klatret tilveirs, da Jovo standsede ved en liden stenrøs. Han lagde sit lange sorte plaid (stroukaen) ud paa en sten, bød mig plads ved sin side og sagde, idet han strakte haanden ud: «evo ti Tsernagora!» — «evo ti Austria!» Her er Montenegro, og der er Østerrige.

I Montenegro.

Nu var jeg da endelig i Montenegro!

Og «hurra» raabte nordmanden og «tschivio» raabte montenegrinerne nedover stien.

Deroppe laa altsaa Montenegro, — ja, thi der var endnu et godt stykke op did, hvor veien forsvandt over fjeldranden.

Kun sten i sten, klipper ovenpaa klipper, afgrunde, stenurer, alt mørkt og vildt, truende, uhyggeligt ser det ud, ingen busk, intet træ liver op i alt dette øde, kun nogle faa græsstraa hist og her findes inde mellem de kantede, hullede kalkstene; ikke engang den grønne mos saaes, kun en graalig en og rundt omkring en mørkerød lavart, der saa ud som størknede blodflækker, som om her havde været manddrab ved hver eneste sten.

Og saa langt øiet rak, overalt den samme barskhed og vildhed; de mørke sneskyer og den tunge graablaa luft skulde ikke live op. Ellers har man netop fra dette sted den mest storartede udsigt over Cattarofjorden med dens vilde omgivelser og smilende smaa byer langs det blaa hav. Vi saa kun ned til nogle gamle, graa fæstningsmure og moderne forter.

Og til al denne barske, mørke natur passede saa glimrende alle de montenegrinere, der hist og her saacs komme frem mellem stenene, klatrende ret opover. De mørke, barske ansigter, de krigerske skikkelser, klæderne, vaabnene, alt, var som skabt til hinanden.

Ret som det var, lød der et tilraab fra den ene til den anden, et skarpt, langt rækkende skrig, der bares videre af fjeldenes ekko. Undertiden hørte man kvinderne synge en monoton, uhyggelig, sørgelig sang, som om der var blodige minder.

Og hvor er ikke de at finde i Montenegro?

Ved grændserøsen tog Jovo frem sin nistetaske og jeg min, vi trængte at styrke os efter den raske marsch. Jeg skulde under dette tarvelige maaltid dele et stykke kjød, og jeg bad da Jovo om at laane mig sin handschar. For spøg tog jeg denne alenlange knivbajonet og gjorde en gestus, som om jeg vilde skjære næsen af paa mig. Jeg sagde i det samme «turqui» og «quanto», da italiensk var det eneste sprog, vi kunde bruge sammen. Da lo Jovo haanlig. Nei, det var ikke saaledes det foregik, mustaschen og overlæben skulde være med, og han viste mig grebet.

«Quanto?» spurgte jeg atter.

Jovo strakte mismodig kun 3 fingre iveiret.

Monstro hvor mange tyrkenæser den gamle kniv havde afskaaret i aarenes — for ikke at sige i aarhundredernes løb?

Det var bare i de ældre felttog, at montenegrinerne gjorde, som de havde lært hos tyrkerne, skjære næsen

af sine faldne fiender. I de sidste krige fandt dette ikke sted, og mangt og meget har forandret sig i Montenegro i den senere tid. Jovo kunde derfor vel have flere tyrkere paa sin samvittighed, thi i 76—77 og 78 fandt mere end en tyrk sin død mellem de sorte fjelde.

Saa havde jeg da sat mit første skridt paa montenegrinsk jord, — jeg higede videre, og vi steg atter op-

over fjeldet. Den sidste del af opstigningen er voldsom brat, sne og issvul kom til, saa det var ikke bare moro at gaa der. Hvorledes montenegrinerne i sine «opanker» (lauparsko) klarede at klore sig fast, er mig næsten en gaade. At kvinderne kom vel op, er mere end mærkeligt. Med de store sække fastbundne paa ryggen, med sine hvide, ærmeløse kaaber, saa de ud som myrer klavrende op gennem en stor sten.

Jeg blev efter denne sidste tur næsten fristet til at tro, at kvinderne er flinkere end mændene til at gaa.

De første fulgte mærkværdig hurtigt efter, og de havde dog ganske andre svære byrder at slæbe paa end mændene. Mange af kvinderne havde strikketøi mellem hænderne og arbeidede ivrigt, naar ikke opstigningen blev altfor slem. Det er en lyst at se, hvor svævende elastisk saavel mænd som kvinder gaar.

Jeg havde læst, at den montenegrinske kvinde ikke var smuk. Hm! — Ja, smag og behag. — Men af dem, jeg den dag saa, syntes jeg, at flere af dem var rigtig vakre. Og de vandt ved nærmere bekendtskab. Deres raske fremtræden, venlige væsen, deres tjenstvillighed og arbejdsomhed maatte indtage enhver. Naar dertil kommer, at de saa ofte har vist de største prøver paa glødende fædrelandssind og paa djærv tapperhed, saa kan man ikke andet end ærbødigt gaa tilside for dem og tage hatten af.

Dette sidste er imidlertid ikke stemmende med landets skik. Det er kvinden, som gaar tilside, selv om hun derved maa træde ud i dybe sneen, og det er hun, som hilser manden, og ikke omvendt. Se, det vidste jeg ikke. Det maa vel saa være hos et saa krigersk folk.

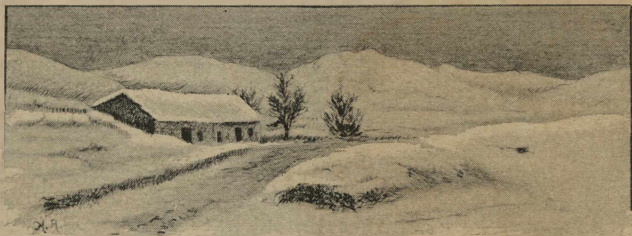
3000 fod tilveirs sa' vi Dalmatien og Adriaterhavet farvel, den største del af opstigningen var forbi, vi var komne op i sneregionen. Oppe paa fjeldkammen ligger det første lille montenegrinske hus, bygget af grovt hugne stene. En liden gut stod noksaa fornøiet ude i sneen og saa paa de fremmede. Det var vel en 8—10° kulde heroppe, men gutten var fuldstændig sommerklædt, hvilket ikke vil sige meget. Man hærdes tidlig, lader det til.

I lighed med hvad jeg har oplevet i alle de andre sydens lande, havde jeg vente af dette første montenegrinske hus at faa se nogle toldere eller i det mindste nogle politisoldater træde ud for at visitere bagage og i det mindste pas. Jeg har i Montenegro hverken seet

politisoldater, toldere eller pas. Maaske findes alle tre ting i landet; jeg saa dem ikke. Man kan reise lige saa frit og ugeneret i Montenegro som i Norge, — og det vil sige ganske særdeles meget.

Vi var nu paa høideplateauet, eller hvad jeg skal kalde det, der heder Njegosch (næsten 3000 fod over havet). Taggede, lave fjelde sees rundt omkring, lidt skog oppe i et hjørne og hist og her nogle smaa landsbyer som Dugi, Vrba, Velji-Kraj, Radonitschi og Petrowitschi.

Her laa sneen alendyb, og skierne kom til Jovos store henrykkelse paa benene. Han lo som et barn, hvem man viser noget rigtig morsomt, og den ting, at man kunde springe ovenpaa sneen, interesserede ham levende ligesom en hel del landsmænd, der stod udenfor et lavt, halvt nedsneet stenhus. De barske karer lo, raabte velkommen og tog mig imod paa den venligste maade. Jovo syntes, at her burde bakkerne prøves, saa fik han derved anledning til at prate med sine venner og vise de efterkommende mænd og kvinder, hvad dog de underlige tingester kunde bruges til.

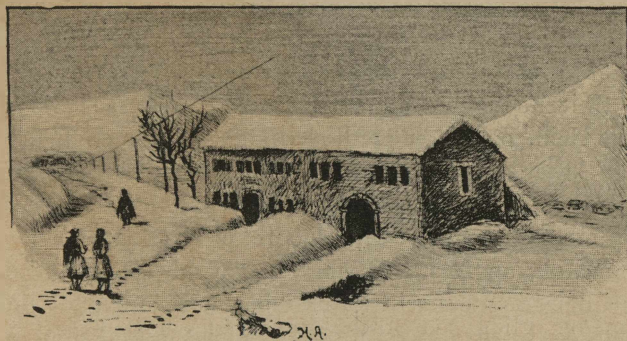
Der var stor jubel. Saa skulde de selv prøve de nye sko, og saa blev jubelen endeløs.

Hvor mange gode venner man fik i et øieblik!

Saa blev der traktering. Ind i hytten alle sammen, og for første gang smagte jeg den berømte Crmnitzavin, en udmærket rødvin, der kommer fra Montenegros sydligste distrikt.

Det var svært slemt med sproget, men som det næsten bestandig hændte, fik man sendt bud efter en af de mange montenegrinere, der havde faret udenlands. Denne gang var det en gammel blind mand, der var tolk. Han talte flydende engelsk. Han havde faret paa engelske skibe i flere aar, havde saa været i peruviansk

tjeneste og der mistet sit syn ved en kjedelexplosion. Fattig og forladt, uden konsul, uden nogen støtte, stod han saa i det fremmede land. Det havde taget lang tid, før han var kommen sig hjem igjen til sine fjelde; — «men nu var han der,» sa' han med et tilfreds smil.

En halv times marsch, og vi var i selve Njegusch. Her fandt Jovo, at nattelogis burde tages, sneen var dyb, og vi havde endnu et fjeld at passere, før vi kom til Cettinjesletten.

Nu, mig var det det samme, og vi styrede kursen mod værtshuset, «Lokanda», som et saadant større kaldes. (De smaa kroer kaldes «Kan»).

En ældre mand med en flot hvid mustasche, med smukke vaaben i bæltet tog mig venligt imod mig. Han var en gjæstgiveren. Jeg troede, det var gouvernøren eller en lignende fornem mand. For sit ydres skyld kunde han godt have været general. Han mindede lidet om enkelte turisthotelværter nordpaa, der keitet skraber og bukker for hver, der kan plapre lidt engelsk. En hel del montenegrinere kom ogsaa snart tilstede, alle kraftige, stoute mænd, bevæbnede og uniformerede, som var det lutter soldater. Den kommanderende officer og øverste embedsmand paa stedet, en «capetano», en kjæmpeskikkelse, indfandt sig ogsaa. De vilde hilse paa den fremmede og byde ham velkommen. Paa vinterstid i alle fald er en turist en useet ting.

Skierne vakte den mest levende interesse, alle vilde prøve dem, og dalen gjenlød, til det blev mørkt, af den glade latter, der blev enhver tildel, naar han faldt overende, snublende i de lange nye skosnabler. I den mer end meterdybe sne var det ikke saa ganske let at komme sig op igjen, og morskaben blev ikke mindre, naar den montenegrinske skiløber helt forsvandt under sneen og atter stak sit mørke ansigt op med et grin under den lange sorte mustasche.

At skierne kunde gaa op over bakke, gjøre helt om og glide saa fort nedover, det forbausede dem i høieste grad. Montenegrinerne kjender meget vel til truger og benytter saadanne hver vinter; men ski har været for dem, som for ikke længe siden for de fleste af Europas folk, fuldstændig ukjendte sager. Mine nye venner vilde strax vide, hvor de var at faa fat i.

Min værtinde, en gammel venlig kone, kunde ikke noksom være henrykt over de nye indretninger, der var komne til landet, og ingen var ivrigere end hun til at beskrive med livlige gestus for de sidst ankomne, hvor vidunderligt skierne for, ja fløi ned over bakken. Hun

klappede mig og behandlede mig, som var jeg hendes eneste, nys hjemkomne søn. Hun vidste ikke, hvor godt hun vilde gjøre det for mig.

Jeg angrer ikke paa, at jeg kom til at tilbringe aftenen og natten i Njegusch. Man havde her holdt gammel god national sæd og skik i agt og ære. Turistuvæsenet havde endnu ikke formaaet at ødelægge det oprindelige folkeliv.

Alting saa saa ægte ud her, alt saa primitivt, og naar jeg saa mig om, paa alle disse bevæbnede barske mænd i de maleriske, krigerske dragter og i disse vilde omgivelser med de halvt nedsneede, lave, grove stenhuse, med de høie fjelde rundt omkring, saa maatte jeg sige til mig selv, at saaledes, just saaledes havde jeg tænkt mig land og folk.

Capetanoen, Juro Petrowitsch, var en værdig type paa en montenegriner. Som 13 aars gammel gut deltog han i en af de mange kampe ved Grahovo. Her blev han saaret, og en tyrk havde allerede taget gutten i haaret for at skjære hovedet af paa ham, da i sidste øieblik en montenegriners handschar frelste ham. Tyrkens hoved faldt selv for det lynende staal, og gutten fik bogstavelig talt bloddaaben.

Efter montenegrinsk skik samledes vi alle omkring ilden i et af værelserne; vi sad paa lave skamler, gjerne med benene overkors, og varmede os, røgende en cigaret eller af en lang tyrkepibe. De tjenstivrige, elskværdige kvinder børstede sneen af benklæder og støvler og bød vin om. Værten sad selv rolig og værdig og saa til, at alle havde det godt og intet manglede.

Som før sagt, den montenegrinske vin er udmærket, og den smagte ikke mindre godt efter skituren. Min værtinde, der vel syntes, at jeg kunde trænge til lidt at spise ogsaa og det nu strax, fandt frem af en skuffe forskellige smaatier, som hun nødede paa mig.

«Dobra?» spurgte hun.

«Dobra!» svarede jeg, o: «godt.»

«Bogami?» — sa' hun.

«Bogami!» — sa' jeg igjen; det vil sige saa meget ved denne leilighed som: det er vist og sandt.

Senere fik jeg dog et ordentligt maaltid mad, brød, smør, ost og kjød samt vin. Det serveredes paa ren dug, paa rene tallerkener, med kniv og gaffel og kun for værten og mig. Det indtoges med samme høitidelighed som hjemme i en fjelddal — og maden smagte paa vinen nær ogsaa som bondekosten hjemme.

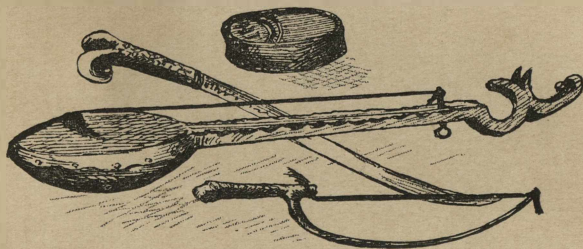
Denne min første aften i Montenegro svandt ellers hen paa den behageligste og interessanteste maade. Bare den ting at sidde omkring det flammende baal i den halvmørke stue og betragte de kraftige, krigerske skikkelser og høre paa deres for mig saa nye og fremmede sprog var nok. De veirbidte, broncefarvede ansigter fik en endnu varmere glød ved baalets skin, det blinkede i de mørke øine og i revolverløbene, i de broderede trøier, — de farve- og folderige klæder blev endnu mere maleriske, — — og i baggrunden sad et par næsten lige saa interessant udseende kvinder, der af og til kastede spøgende, drillende bemærkninger hen i mændenes alvorlige samtale.

Ilden holdt paa at dø ud, og samtalen begyndte at gaa istaa. Da gik husets datter hen, tog en tyk, smukt indbundet bog frem fra en hylde, og uden opfordring satte hun sig ved en liden lampe til at læse op et helte-digt af sin egen fyrste. Det handlede om kampen mod fædrelandets stadige fiende, tyrkerne, det priste døden paa valpladsen. Rundt omkring sad mænd, hvoraf de fleste havde deltaget i flere felttog, som capetanoen og min vært.

Da digtet var til ende, tog en ung mand den nationale guitar — «guzlaen» — ned af væggen, stemte den og

begyndte saa en lang, monoton krigssang, afbrudt hist og her ved vilde kampraab. Senere fik jeg ofte i de montenegrinske hytter anledning til at høre sangen til guzlaen. Montenegrinerne ynder at sidde sammen om kvældene omkring baalet, — og de lader da gjerne guzlaen gaa fra haand til haand i en slags stevjing, der minder om dem, man endnu kan høre i enkelte af vore fjeldbygder. Montenegrinerne har meget let for at digte; ved disse aftensammenkomster og ellers ved festlige anledninger staar mand efter mand frem for at synge til landets eller heltens pris. Deres rige, mærkelige historie giver dem stof nok. Særlig ved begravelserne yder man den afdøde sin pris i sange.

Montenegrinerne taler det gammelserbiske sprog, de har bevaret det aldeles rent, som islænderne oldnorsken. Det rige, bøielige sprog skal særlig være egnet for digtekunsten.

Til fyrstens familje ligger megen digterisk begavelse. Den store vladika Petar II er vel serbernes største digter. Den nulevende fyrste har udgivet en række digterværker, hvoraf flere er prisbelønnede.

Sangen til guzlaen bør maaske rettere kaldes deklamation med musik. Paa en tilsvarende maade har

maaske de gamle norske skjalde fremsagt sine kvad til
harpens lyd. —

Klokken var bleven mange, og en efter en sagde
godnat. Tilslut rakte alle familjens medlemmer gjæsten
haanden og ønskede ham et rigtig venligt «dobra notsche!»

Værten var den sidste, der gik ud af værelset; han
passede paa, at gjæsten ikke manglede noget.

Paa ski til Cettinje.

Hvilket herligt vinterlandskab, der næste morgen viste sig for mig i den opgaaende sols straalere! — De skinnende hvide toppe og fjeldsider tog sig glimrende ud. Deroppe var der sol og varme, hernede i dalbunden endnu skygge og kulde, — en kulde paa 10—15°. Hvor var ikke luften høifjeldslet, saa frisk og kold, hvor kom ikke den storslagne natur én umiddelbart imøde, akkurat som derhjemme! Det var en søndag morgen med fred og ro over sindet som over naturen. Og alt var saa herligt, saa vel, man følte sig saa frisk og rask, man pustede saa let og var saa fri, man havde hele det nye, ukjendte land foran sig i solglands, i forventning — og længselen drog én i tankerne allerede afsted, videre og videre, op over aasen derborte, over de høie fjelde og videre til det ukjendte, vinkende fremmede.

Det er netop det vidunderlige i at reise i ukjendte lande, at man kan faa lov til at ane sig til saa meget, drømme, bygge op det nye, useede — gaa paa eventyr.

Og hvor var det herligt at fare paa de lette ski henover den faste, skinnende hvide sne, uden sti, uden vei, her i dette fremmede land, saa ligt ens eget, og dog saa forskjelligt, hvor alt er interessant for den reisende, naturen, menneskene, deres skikke, liv og levnet.

Der kom to præster — græsk-katholske poper — forbi. — Kun det lange haar og skjæg skilte dem fra de øvrige montenegrinere. Revolveren og handscharen sad ogsaa hos dem i bæltet, montenegrinerhuen, den lille raske hue med den røde pul, bag i nakken, klæde-dragten var som de andres, soldateruniformen. Mage til præstefysionomier har jeg aldrig seet. Deres lange haar mindede mig om enkelte folkehøiskoleelever og seminarister hjemme, men ellers aldeles ikke. Dette var rake, høie mænd, spænstige og kraftige, med ansigter brunede af veir og vind, med krogede næser, funklende øine, med stolt — ikke hoven — med værdig optræden.

De hilste venligt paa militær vis, smilede ved at se skierne og skyndte sig til kirken i Njegusch. Den ene af dem gjenkjendte jeg som en af de montenegrinere, der igaar aftes som ivrigst havde prøvet skierne mine, og som havde høstet levende bifald ved en voldsom koldbøtte i den dybe sne.

Det begyndte at ringe fra landsbyens kirkeklokker, da jeg endelig fik sagt mine venlige værtsfolk farvel. Klokkerne kimede saa muntert i den klare, straalende vintermorgen, de ringede mig velkommen ind i det gjæstfrie, stolte Montenegro, de ringede vigsel over færden.

Man passerer snart en landsby, det er Petrowitschi, den nuværende fyrstefamiljes egentlige hjemsted. Med stolthed blir man vist det hus, hvor fyrsten er født. Hans forældre var Mirko Petrowitsch og Stanna Martinowitsch, to fattige bondefolk, der maatte arbeide haardt for at slaa sig gennem. Mirkos broder var imidlertid den Zika, der efter vladika Petar II's død blev prokla-

meret til fyrste af Montenegro under navnet Danilo I. Da denne i 1860 faldt for en snigmorders haand i Cattaro, blev hans brorsøn Nikolai udnævnt til hans efterfølger. Denne er den nuværende fyrste Nikita. (Nikita er et kjælenavn for Nikolai og betyder «lille Nikolai», idet fyrsten meget ung kom til magten).

Fra sletten fører den nye vei i mange slyngninger opover den lange fjeldside, der ligger foran os. Mere end 1000 fod bærer det uafsladelig opover. Heldigvis var sneen haard, thi ellers er det et tungt arbeide at gaa «Golo Brdo» op paa ski. Havde det ikke været for skams skyld, havde jeg allerhelst taget skierne paa nakken og gaaet den i sneen trampede sti, som min fører fulgte.

Fra pashøiden, 1274 meter eller næsten 4000 fod over havet, har man den mest storslagne udsigt. Foran én ligger der, saa langt øiet ser, kun sneklædte fjelde, top i top, tind i tind, alle glitrende hvide mod den dybblaa himmel. Tæt ved hæver Lovtschen sig imponerende opover dette storknede hav af sten og sne, langt derborte ser man de albanesiske fjelde, ret under én ligger Njegusch's fjeldgryde med de lave huse, og endnu dybere under én sees Adriaterhavets blaa flade. — Det er et storartet rundskue, men vildt og trøstesløst ved sit øde. Om sommeren lives landskabet op endel ved de grønne marker omkring husene og de smaa agerflækker og engslaatter, der med beundringsværdig flid og arbeide er erobrede fra stenrøserne. Her er overalt spor efter den lange, seige og seierrige kamp mod crobringslystne naboer og en karrig natur.

Her har der været ryddet og brudt sten som ingen anden steds. Mandshøie stengjærder, hist og her stikkende frem af sneen fortalte, hvor en liden agerflæk, stor som et stuegulv, var at finde. Det mindede mig om agerlapperne inde i Leirdal i Sogn. Ja, fjeldene,

dalen, opstigningen til Montenegro og tildels folket selv mindede mig mangelen gang om de inderste fjorddale i Sogn.

Kommen endnu længer frem paa høiden, ser man et virvar af snefjelde i syd, — en hel alpekjæde. Det er albaneseralperne i al sin storslagne pragt og vildhed.

Under Maranai, et 5000 fod høit fjeld, ser man en graa flade, det er den ellers saa smilende, blaa Skutarisø med sine yppige omgivelser. Nu var der kun graat i graat at opdage. — Skutarisjøen var frossen og tildels snelagt! Man kunde løbe paa skøiter henover denne sydens sø.

Klokkerne forstummer lidt efter lidt, og vi begynder at stige ned paa den anden side af Golo Brdo. Skierne faar fart paa sig, og det gaar lystigt nedover, indtil vi atter har flade veien foran os. Overalt kun en vild, øde natur; de huse, som maaske findes i dalbunden, er skjulte under sneen.

Ved en dreining af veien sees endelig menneskelige boliger, to ganske store stenbygninger, hvoraf vi dog nærmest kun ser tagene. Det er vist en «lokanda» eller «kan».

Vi træder indenfor og kommer ind i et rum, der er mørkt paa grund af snemasserne, der gaar over vinduerne. Ved ilden, hvor flere mænd og kvinder sidder, træffer vi bekjendte fra igaar, og saa blir der venlige velkomsthilsener og mange spørgsmaal om sidste oplevelser. Jeg satte mig paa hug som de andre, hen til en af mine skivenner fra igaar, og saa nød vi gjen-synets glæder ved at berette om vore sidste oplevelser, hver paa sit sprog; — ingen af os forstod hinanden.

Hilsningssætningerne bør man imidlertid kunne, da de er staaende.

«Pomaga ti Bog» (Gud bevare dig) siger den første.

«Dobra ti srescha» (Jeg ønsker dig lykke) svarer den anden.

«Kako ste, brate?» (Hvorledes gaar det, broder?)

«Dobro, hvala Bogu! Kako ti?» (Godt, Gud ske tak, — og hvorledes gaar det med dig?)

«Dobro, hvala Bogu! Este li zdravi?» (Tak, Gud være tak. Er Du frisk?)

«Jesam Bogami, hvala Bogu.» (Ja, det er jeg, Gud være tak.)

Og saa spørger montenegrinen om ens fader, moder, søskende o. s. v. har det vel, ingen maa glemmes.

«Dobro, hvala Bogu!» er det svar, som næsten bestandig høres.

Efterat alle disse høflighedsspørgsmaal er forbi, blir man udspurgt akkurat som hjemme i en norsk fjeldbygd, om hvor den kar'en kommer fra, hvor han skal hen, hvad ærinde han farer i o. s. v.

Efter at have overstaaet alle disse spørgsmaal, som Jovo besvarede, fandt denne frem et eller andet steds nede i sine dybe buxelommer et stykke kjød, som han lagde i den gloende aske. Det fræsede og sprutede derinde, og snart var det færdigt. Mellem sine to hænder lod han det glohede kjødstykke hoppe, indtil det var nogenlunde afkølet, derpaa blev det pudset rent med haandbagen, og med handscharen, der havde skaaret de mange tyrkenæser af i sin tid, blev kjødet delt mellem Jovo og mig. Det var svært salt; — men det lod sig nok spise.

Efter en saadan lunch var vi færdige til at rykke mod Cetinje, og vi langede da strax afsted, atter til stor henrykkelse for beboerne, der ikke før havde seet, at man kunde fare saadan afsted ovenpaa dybe sneen.

Der var de herligste bakker, og det gik paa sine steder temmelig lystigt afsted. En hyrde, der fra det fjerne havde seet en sort mand komme farende nedover en fjeldside, fortære end en hest kunde springe, næsten som en fugl kunde flyve, kom senere til redaktøren af

landets avis «Glas Tsernagora» for at fortælle, at han havde seet selve Fanden eller i alle fald en af dennes nærmeste familje. «Snekavet havde staaet som en røk efter ham Noget menneske kunde det nu vel ikke have været, da man vel endnu ikke havde fundet paa at reise med damp.»

Heldigvis blev der hverken kastet med ild eller staal eller skudt med arvesølv; det sidste var ellers heldigt nok, thi montenegrinerne skyder godt.

Vi stiger nedover den nye, udmærkede vei, man venter at faa se Cetinje, men den lader vente paa sig. Endelig aabner fjeldene sig, og man ser ret under sig en stor slette, omgivet paa alle kanter af fjelde; langs skraaningerne ligger endel huse, og paa den anden side sletten, — der er Cetinje! — Montenegros hovedstad.

Hvilke snemasser rundt omkring! Der ligger mere sne dernede end heroppe, ser det ud til; mange steder gaar hustagene i et med sneen.

Føret havde for mig og mine ski den største og første interesse, jeg kikkede efter skibakker. Men da det var gjort, kunde jeg ret begynde at gjætte mig til Cetinjes forskellige huse efter de mange beskrivelser, der allerede var læste. Der laa arsenalet, der det gamle, berømte kloster, kirken, paladset, hospitalet, — og hele den lille by.

Snart er man nede paa sletten. En lang, lige, bred vei med unge træer paa begge sider følges en halv times tid, — og ved middagstider er vi i Cetinjes hovedgade.

Det var jo søndag, og gaden var fuld af promenerende montenegrinere, mest mænd, der kun paa faa steder kunde gaa to og to paa grund af den mængde sne, der laa overalt. Man havde endnu ikke faaet tid til at rydde gaden, man havde kun gravet en hulvei i midten og langs husvæggene. Snehougene var meget

over mandshøie, og det var umuligt fra gaden af at se 1ste etages vinduer. Gik man paa ski oppe paa hougene, kunde man se ind i 2den etage.

Ved enden af hovedgaden ligger midt imod et stort stenhus. Det er hotellet, der bestyres af Vouko Vuletsch. Dér ta'r vi ind.

Ophold i Cettinje.

De fleste mennesker i Europa tænker sig vist Cettinje som en meget kjedelig by baade vinter og sommer, et forvisningssted, en tarvelig landsby med en del forunderlige, vistnok høist interessante mennesker, nogle tapre kar'er, — men forresten uden al dannelse. Kommer man f. ex. fra Hammerfest en vinter — eller fra Kristiania, tror man, at der langt nede i syden, paa Roms breddegrad er der vaar i februar maaned, at lerne grønnes, at blomsterne titter frem allerede, og man formelig glæder sig ved tanken paa al denne sydens behagelige foraarsvarme.

Nu, — — man vil blive glædelig overrasket ved at finde et behageligt, civiliseret liv dernede — og særdeles forbauset ved en morgen at se, at vadskevandsfadet er næsten bundfrosset, og ved at høre, at der om natten har været op imod 30° kulde Celsius.

Man er nu ogsaa omtrent 2000 fod over havet.

Man fyrer i en skrøbelig ovn, — der staar ude paa gangen — alt det, man orker, sætter sig lige ved ovns-

røret, — og man er maaske saa heldig at faa thermometeret til at vise 0°(!) borte i «ovnskroken».

Min nabo, en fransk schweizer Monsieur Charles Piguet, ansat i fyrstens tjeneste, tog sig hver morgen et bad. Jeg kunde høre ham begynde sit morgentoilette kl. 7 med at banke isen itu paa vandbøtterne. Han var en flittig mand, i arbejde hele dagen tiltrods for kulden, en kjæmpestærk, prægtig ka'r, naturaliseret montenegriner, idrætsmand paa sin hals. Han blev snart min gode ven, og vi tilbragte mange interessante dage sammen. Han var mig da og har senere været mig til megen nytte ved mine studier af montenegrinerne, i hans følge var jeg som tiest, — og jeg skynder mig derfor strax at presentere ham.

Vi forsøger paa at faa op det frosne vindu og se ud paa denne mærkelige lille hovedstad. Vinduet faar man endelig op — og man tror sig hensat til Røros eller en anden vinterlig norsk by.

De hvide, sneklædte fjelde staar straalende i morgen solen, skinnende op mod den tindrende klare, blaa himmel; fjeldene er nøgne og vilde, ofte storslagne, og ser

man ret paa selve byen, saa finder man denne Syd-europas by næsten under sneen. Til sin forfærdelse hører man, at i 1891 var der endnu mere sne her. Man kunde da spadserere fra sneen ind gennem vinduerne i husenes 2den etage.

Saadant havde man ikke troet var muligt her nede i syden, og havde man ikke seet den smale snegang fuld af nye, fremmede, uvante skikkelser i brogede klæder, saa vilde man tro, at det hele blot var en drøm.

Men der lyser atter det hellige bjerg Lovtschen os imøde. Det er snart en gammel kjending. Vi maa atter og atter beundrende betragte dette smukke fjeld samt kapellet deroppe. Vanskelig kan man tænke sig en mere poetisk udstyret begravelsesplads end den, som den store vladika selv udsøgte sig. Det mere end 5000 fod høie fjeld sees langt, langt udover land og sø, det tilvinker de sorte fjeldes tapre sønner et farvel eller et velkommen, det maner dem til død eller seier, minder dem om den ædle vladikas ord: «Fædrelandet er aldrig saa fattigt, at det ikke fortjener at faa det dyrebareste, du har at give, dit liv og blod.»

Og de mænd, man ser gaa omkring i gaderne, de har i gjerningen vist, at de har været deres gamle vladikas ord tro. — Og kvinderne deler æren med mændene, de ogsaa bærer ar efter streifende kugler og krumme tyrkesabler. Alle, hele folket, fra fyrsten til den fattigste hyrde, mand og kvinde, har med sit blod beseglet sin kjærlighed til sit fattige, men derfor lige kjære, dyrebare fædreland. De kan i sandhed sige: vi har værget vort land, — vi har bygget vort land, vi har elsket det frem i vor bøn, i vort barn. Og det har ikke været tomt mundsveir.

Med de følelser og tanker maa man se dette folk.
... Lad os saa gaa ud!

Strax udenfor hotellet mødes man med snefonner, der naar dig over hovedet; nogle smaagutter springer omkring, næsten uden sko paa benene og sommerklædte. De hærdes tidligt disse smaa fyre. De faar laane skierne, og nu er der ingen ende paa henrykkelsen. Ved hjemkomsten sees skispor rundt omkring, ogsaa en del ældre har benyttet anledningen til at prøve det nye, fremmede skotøi.

Forbi hotellet passerer en række kvinder i mørke klæder med den hvide, ærmeløse montenegrinske kaabe. Det er vandhentersker. Tiltrods for de glatte fjeldsko og den glatte, ujævne vei, glider de ikke, de marscherer let og raskt afsted, som var det paa en slagen landevei. Paa hovedet bærer de en vandspand, ofte bestaar denne i en eller anden gammel kjexbox. Vandet hentes fra et vandbassin tæt udenfor hotellet. I 1891 fik byen sig en udmærket vandledning helt oven fra Obsovika-fjeldet.

Maaske ser vi ogsaa nogle vandhentere, en ca. 20 stykker. Man lægger mærke til, at de er de eneste mænd i dette land, som man har seet uden vaaben. Hvad slags fredens mænd er dette? Det er tugthusfangerne. Da de er montenegrinere, forklarer os vor ledsager, behøver de ingen opsynsmand. Det vilde ansees for en skam at rømme sin vei, det vilde ansees som at bryde en indgaaet forpligtelse, og derfor kan de bevæge sig frit omkring, slaa af en passiar med en kjenning, faa en cigaret hos en god ven — og lære at indse frihedens velsignelser. Der klirrer lænker ved nogle af dem, det maa vel være de værste.

«Her findes desværre nogle tugthusfanger,» siger beklagende vor montenegrinske ven. I alle fald er det svært faa af dem i forhold til folkets størrelse. Man er lidt hidsig i blodet hernede og kan komme i skade for at tage sig selv til rette. Jeg haaber, at Frilleys

ord om: «at paa de sidste 20 aar har man ikke haft tyvsforbrydelse» endnu staar ved sit værd.

CRNOJEVIĆ

En reisende fortæller, at han undertiden fik sig en slig tugthusfange leiet til at gaa ærinder for sig, og det helt til landets grændse. Han sendte et par gange med en slig fange pengesummer, der kunde være fristende nok; men han følte sig dog tryk og blev aldrig narret.

Naar en fange en sjelden gang rømmer, saa har man sendt nogle af hans medfanger ud for at hente ham. De har lovet at komme tilbage — og de kjender bedst hans galgenphysionomi. — Skulde nogen af fangerne vise sig uregjerlig, behøver man kun at true ham med korporlig revselse. Det kan bringe den tapreste montenegriner til at skjælv. Den mand, der har faaet en saadan revselse, kan ikke længer leve i Montenegro, han og hans slægt er vanæret. Han selv maa vandre ud, han er næsten fredløs, det er næsten dødsstraf; fædrelandet er lukket for ham.

Gouvernøren i Podgoritza, general Martinowitsch, fortalte mig, at en montenegriner af hans folk for en tid siden blev dømt til rotting. Han bad om heller at blive skudt, men retten maatte have sin gang. Han skjød sig. Ellers var selvmord en næsten ukjendt ting i dette land, og da et selvmord nok engang fandt sted, blev fyrste og folk saa forbitrede over saadan umoralitet og feighed, at følgende lov udkom: «Alle de, der berøver sig selv livet eller blot forsøger at gjøre det, skal erklæres for æresløse, og selvmorderne skal ophænges offentlig i 24 timer i galgen. Det er uværdigt for en montenegriner at berøve sig selv livet, over hvilket kun Gud maa raade, og som kun maa ofres paa valpladsen til fædrelandets forsvar.» Det er en lov, der ikke er let at finde mage til, og som er saare betegnende for montenegrinernes hele moralske standpunkt.

Det er med høie tanker om dette folks selvagtelse at vi vandrer videre. Det er ogsaa smukke stolte mænd de fleste, vi træffer paa vor vei, ranke staute folk, der ser ud som officerer og soldater alle, hvilket de jo ogsaa er. De hilser hinanden paa militær vis. De maleriske dragter liver godt op i al denne ensformige hvide sne.

Pludselig passerer vi et par indelukkede vogne.

Hvad behager?

Javel! Wienervogne paa fire hjul; nogle lurvede smaa heste sees ogsaa. En del af hestene skal til vanding, de gaar som en saueflok, uden bidsel — om-trent som tugthusfangerne. De løber ikke sin vei. Nogle af hestene spændes maaske for en af vognene, en eller anden høi person vil f. ex kjøre til Rijeka, 16 km. borte. Landeveien did er feiet; nogle bataljoner gjør det i en fart.

Hestene ser daarlige ud, flere af dem har utilladelige brudsaar. 1ste januar 1893 er der imidlertid ud-kommet i Montenegro dyrebeskyttelseslov, og da monte-negrinerne er et særdeles lovlydigt folk, vil man vel snart blive forskaaede for synet af mishandlede heste. «Naar et folk giver sig en lov, saa er det vel, forat den skal efterleves og overholdes,» sa' en montenegrinsk ven. At en saadan lov findes i et af sydens lande, er høist bemærkningsværdigt. Enhver reisende i Mittel-havslandene ved ellers at fortælle de afskyeligste ting om sydlænderens barbari ligeoverfor dyrene.

Gjennem en liden snegang tilhøre, den første du ser, naar du frem til post- og telegrafstationen. Den bærer det montenegrinske vaaben, en hvid ørn i blaat felt med en gul løve i ørnens bryst. Du kjøber nogle frimærker til minde om opholdet dernede — og man har altid venner, der er samlere. Du blir betjent af mænd i fuldt nationalkostyme og fuldt bevæbnede. Oppe i 2den etage er telegrafkontoret. Telegrafisterne har

ogsaa ladte revolvere i bæltet. Du sender et telegram hjem for at fortælle, at du endnu har næsen mellem begge øinene, tiltrods for at du er blandt disse skrækelige montenegrinere.

Idet du træder ud af denne menneskehedens velgjørenhedsanstalt, hører Du lifflige toner af et piano. Musikken kommer fra en lang, stor bygning, lidt tilbagetrukken; den ser smuk og indbydende ud, men da du hører, at det er et høiere pigeinstitut, saa skynder du dig naturligvis strax bort med dine profane mandfolkeben.

Du gaar heller lidt længer frem i gaden, kryber gjennem nogle forskrækkelige snehouge og kommer vel ind i apotheket. Noget cold cream til dine forfrosne ører kunde være bra. Du mødes med den største venlighed og paa flydende fransk.

Du slaar en passiar af, og da du er gjæst i dette land, faar du ikke lov til at betale for disse og lignende bagateller. Apothekeren har ikke revolver i bæltet, og du spørger maaske, om undtagelsen for at bære vaaben for ham kommer af, at hans piller er farlige nok alligevel. Han skynder sig med at stikke en revolver i bæltet og forklarer, at der i dette land er mulkt for enhver vaabenfør mand for ikke at gaa til enhver tid med revolveren ladt. Tiderne har været haarde for montenegrinerne, de har gjennem aarhundreder maattet æde sit brød ikke alene i sit ansigts sved, men med vaaben i haand, og ofte kjøbt det ved blod.

Reisende, der har seet dette bevæbnede folk, og som ikke har undersøgt landet nærmere, har visselig ladet sig forlede til at sætte montenegrinere i klasse med albanesere, men intet er urigtigere.

Dagen holder alt, den første dag i Cettinje. Det er med sorg, at man forlader det interessante gadeliv og

sætter sig til table d'hôte's 6—7 retter, der spises sammen med vor fransk-schweizisk-montenegrinske ven, en østerrigsk legationssekretær, forhenværende dragonløjtnant, samt en fransk baron, ligeledes legationssekretær, og maaske nogle montenegrinske officerer. Man sidder tilbords i yderfrakke, ulster og plaid, kraven opover ørene — og hakkende tænder af kulde mellem hver ret. Den, som sidder nærmest kaminen, fryser bare paa den ene side, han har en misundelsesværdig plads, hæderspladsen — den er til ældste stamgjæst.

Blev kulden altfor slem, maatte der tages lidt motion som mellemret.

Hvilke hyggelige timer, jeg dog tilbragte ved det bord!

Cettinje har kun 12—1400 indbyggere, og er den nærmest kun som en landsby at regne, saa er den i alle fald en høist mærkelig en, det skjønner man efter de første timers besøg allerede. Der er fyrstebolig, erkebiskopsresidents, regjeringsbygning, fængsel, hospital, seminarium, arsenal, høiere gutte- og pigeskole — samt sæde for russisk, engelsk, tyrkisk, østerrigsk, fransk og italiensk gesandtskab. Det er ikke mange landsbyer i Europa, som kan rose sig af saa meget. Disse fremmede gesandter med sine familjer og legationssekretærer i almindelige europæiske dragter midt imellem et folk, der saa stærkt holder paa alt det nationale, giver byen et meget eiendommeligt præg.

I 1485 anlagdes her det gamle kloster, som et af de senere billeder viser. Det byggedes naturligen som en fæstning og har ogsaa flere gange tjent som saadan. Om denne sikre borg byggede montenegrinske bønder sine huse, — og byen Cettinje opstod.

Byen bestaar nu nærmest af en eneste hovedgade med nogle faa tvergader. Den gjør et venligt, godt ind-

tryk. Husene er smaa, en eller to etages stenhuse, uden nogensomhelst stads — og efter flotte butikker søger man forgjæves. Men de har heller intet her at gjøre. Med glæde sees, at paa de fleste gadehjørner findes vel pudsede lygter. I syden ansees den ting ofte som en stor luxus.

Ved hove.

Man kan godt reise til Montenegro baade uden pas og uden anbefalingsskrivelse, man kan derfor blive lige gjæstfrit og vel modtagen. (Prøv ellers at reise uden pas i Balkanlandene!) Men bedst er nu bedst, og jeg var saa heldig gjennem en dansk mand, statsraad Thor Lange i Moskou, at faa en introduktionsskrivelse til den russiske ministerresident Hans Excellence Argiropoulo. Og da var man vel faren; et saa godt navn som Argiropoulos aabnede for mig alle døre — ogsaa de ved hove.

Audients hos fyrsten blev mig tilsagt til selve Sankt Savas dag, den store festdag for alle serbiske skolebørn, men ogsaa ellers en festdag.

Det var et stort held!

Fra den tidlige morgenstund var der klokkeringen fra alle store og smaa taarne, og alle klokker i by og paa land lod sine toner lyde. Festklædte montenegrinere fyldte gaderne henad formiddagen, og der var et liv i den trange snegade, der var høist interessant at

iagttage. Mange gamle krigere var komne til byen, og det til, for at overvære skolefesten, maaske for at høre paa, hvorledes deres børn eller børnebørn klarte sig. Der var mange mærkelige typer at se.

Kl. 11 indfandt en ung ordonnantsofficer sig i hotellet til afhentning af den fremmede til palæet. Paa veien passeredes hele skoleungdommen, piger og gutter, i procession med de hellige bannere. Lærere fulgte barhovedet ved siden af, og sidst kom hele den høie geistlighed med den hellige bog, bannere, vievandsfad og kost. De ærværdige poper i guldindvirkede kaaber, med det lange haar og skjæg, tog sig udmærket ud.

Udenfor palæet, en toetages, ganske enkel bygning, marscherede en montenegrinsk gardist paa vagt. Det var en af fyrstens «perjaniker». Som før i Norge, har fyrsten i Montenegro stadig omkring sig en hird af de tapreste krigere, ca. 60—70.

En af fyrstens adjutanter modtager den fremmede i vestibulen, og op gennem en bred trappe, forbi perjaniker i røde trøier og blaa buxer, bevæbnede «indtil tænderne», kommer man op i en rummelig sal, rigt tæppelagt og smukt udstyret forresten. Det er audiences-salen.

Det skarpe lys fra vinduerne lige imod blænder øinene, og man har neppe orienteret sig, førend man hører fyrstens venlige stemme og ser en kraftig, høj, bredskuldret, lidt graanende montenegriner komme sig imøde. Han bærer sit lands smukke nationaldragt, og man blir helt betaget ved saadan pludselig at staa ligeoverfor denne staute, stolte krigerskikkelse, en fyrste, om hvem man ved, at han ved mangel leilighed har udvist stor personlig tapperhed, har styret og ledet sit land gennem decennier af vanskelige aar, har ført sine faatallige armeer saa mangel gang til seier mod stor overmagt, har ført sit folk langt frem i civilisatorisk

henseende, gjort sit land til en mønsterstat — og er en særdeles aandfuld digter, hvis værker læses med begeistring over hele den slaviske verden.

Paa den mest forekommende maade bydes man plads, — og en cigaret, og samtalen føres behagelig hen paa de forskjelligste emner, om reiser, om lande og folk, natur, krig og fred. Fyrsten maa selv have reist meget og være

meget belæst. Sin militære uddannelse fik fyrsten ved den berømte franske krigsskole St. Cyr, og senere har han færdedes meget ved Europas forskjellige hoffer. Man kan ikke lade være under samtalens løb at erindre sig keiser Alexanders ord til ham ved en skaaltale i St. Petersburg: «at han var Ruslands eneste sande ven.»

Sit eget folk omtalte han saaledes: «Mit folk er et godt folk, let at styre, vant fra gammel tid til en patriarkalsk regjeringsform, samt til at lystre stammens eller bygdens ældste. Det er et lovlydigt folk. Jeg har mange gange baade i krig og fred havt anledning til at prøve mine montenegrineres gode egenskaber.»

Og deri har fyrsten visselig ret.

Angaaende den revolution, som især de tysk-østerigske aviser havde saa meget at berette om i vinteren 1893, saa kunde jeg ikke finde spor af den. De fremmede gesandter i Cetinje maatte da vel have seet noget til fyrstens abdikation m. m.; men nei, intet seet.

Da fyrsten skulde overvære skolefesten, blev audiensen afbrudt, men han var af den godhed at invitere mig med i sit følge, og jeg fik derved anledning til at bivaane den smukkeste, mest gribende børnefest.

I spidsen for sine sønner, sine ministre og adjutanter, alle i de maleriske nationaldragter og fuldt væbnede, skred fyrsten gennem gaderne venligt hilsende sine undersaatte.

I skolehuset var alle børnene i sin bedste puds, ordnede klassevis, poperne stod foran et improviseret alter, og da fyrsten med følge kom, istemtes sang fra alle børnene, og en høitidelig messe tog sin begyndelse. Der blev sunget og læst op af de hellige bøger, og alle de ceremonier, der er eiendommelige for den græsk-katholske kirke, blev nøiagtigt og ærbødigt udførte. Efter messen gik fyrsten ned fra sit ophøiede stade, kyssede krusifixet og metropolitens haand, og denne igjen fyr-

stens. Med det indviede vand foretoges atter en korsning, og mange fik nogle draaber af kosten paa sin pande. Prinserne og alle ministrene gjorde som fyrsten. Alle disse krigere, mange barske nok af udseende, bøiede sig alle for den ene, almægtige Gud, der alene kan holde fædrelandet oppe, — og som gjør det, naar landets sønner selv viser i gjerningen, at de fortjener et fædreland, mener det alvorligt med sin kjærlighed.

Rundt omkring paa væggene hang billeder, fremstillende serbernes og montenegrinernes krigsbedrifter eller andre fædrelandshistoriske begivenheder. De nationale farver, rødt, blaat, hvidt, fandtes overalt.

Alt havde noget af fædrelandsbegeistringen over sig. Ogsaa børnenes deklamation! Det er noget af det mest rørende og gribende, man kunde høre og se. En for en traadte de frem, de smaa piger og gutter, 8—10—12 aar gamle, og fremsagde med livlige gebærder sine ofte lange vers til fædrelandets forherligelse. De var mærkelige de smaa. Især var der en liden pige, der først traadte frem, der vakte megen begeistring. Der stod hun, den lille sortøiede, brunkindede pige med det ravn-sortte haar nedover ryggen, med den nationale lille hue paa hovedet, i den smukke nationaldragt, — foran sin fyrste og landets høieste geistlighed, foran alle landets ministre og øverste officerer, fremmede ministre og mange andre kjendte og ukjendte mennesker. Hun hilste fyrsten og de andre med megen gratie, og uden at stamme foredrog hun saa levende vers efter vers, at vi alle følte os grebne. Hun lagde en saadan varme i ordene, hendes gestus var saa naturlige og saa smukke, hun saa saa bønligt, varmt, begeistret op i fyrstens ansigt, at saavel han som alle de andre blev helt rørte.

Jeg troede, at hun var den eneste og noget helt mærkværdigt, et vidunderbarn. Men efter en ny sang traadte en liden gut frem, og han gav ikke pigen noget

efter. Den lille fyr marscherede diærvt frem i fuld national festklædning. Han holdt et langt foredrag til fyrsten, til os, henvendende sig snart til den ene, snart til den anden. Man kan ikke beskylde montenegrinerne for at være skuespillere, men jeg troede virkelig, at disse børn var særlig uddannede. Men som gutten, saa og de andre. Den ene efter den anden kom frem, undertiden flere, deklamerede og sang sammen. Alt til fædrelandets pris. En

af forældrene fortalte mig senere, at skoleundervisningen havde forøvrigt gaaet sin gang, det var i fritimerne, at de havde øvet sig til St. Savadagen. De montenegrinske børn maa være vel begavede, efter hvad jeg ved flere leiligheder erfarede. Der fordres meget af dem. Hvad der interesserede mig mest ved de montenegrinske skolebørn, var at se deres gymnastiske øvelser og idræt af enhver sort. Deri var de mestere.

Nu —. Fyrsten takkede børnene, og den ene efter den anden kom frem og modtog et haandtryk. Det lod til, at fyrsten og børnene var gode venner og kjendinger fra før.

Under kraftige tshivioraab forlod fyrsten skolehuset.

Om eftermiddagen besaa fyrsten med hof den norske vinteridræt, skiløbningen. Der telegraferedes strax til Wien efter ski. Der var mange, lod det til, der gjerne vilde lære den kunst at flyde ovenpaa sneen. Kan hændte, kommer skisporene om nogle aar til at krydse alle fjelde, bakker og dale som her i Norge. I Montenegro er der iallefald udmærket anledning. De voldsomste bakker med høifjeldsnatur findes lige ved hovedstaden. I det nordlige og østlige Montenegro er der endnu bedre anledning, idet vinteren er jævner og lænere, samt fjeldsiderne ikke saa bratte og stupet. Det

paastodes, at i enkelte af de østlige fjelddale sneede hytterne aldeles ned, saa at man kun kunde komme frem ved gravede tunneler og ved de tungvindte truger.

Den bedste montenegrinske skiløber viste sig snart at være prins Pierre Kara-Georgewitsch, en usædvanlig dygtig idrætsmand. Som en speciel prøve paa, hvad skierne duede til, lod fyrsten en af sine hirdmænd løbe omkap ude i sneen med skiløberen. Da sneen gik montenegrineren til over hoften, kunde han kun vade sig frem, medens skierne fór raskt afsted, og en let seier for den norske idræt blev vunden.

Kl. 7 aften var der gallataffel i palæet, hvortil jeg havde den ære at være indbudet.

Nogle perjanikofficerer i fuld montenegrinsk festpuds giver én strax en forsmag paa, hvad man senere vil faa at se. Hirdmænd i røde snorbesatte trøier, blaa folderige knæbuxer og hvide gamascher staar opstillede i forgangen. De ta'r sig prægtigt ud disse mænd med de mørke, krigerske ansigter — og i den straalende belysning.

Fyrsten, omgivet af sine to sønner samt endel ministre, modta'r de faa gjæster paa det venligste. Han, som hans sønner, er som altid i montenegrinsk dragt, denne den kostbareste af alle nationaldragter, men ogsaa den mest glimrende og effektfulde, man kan tænke sig. Hvis ikke revolveren sad i bæltet hos alle, kunde man tænke sig hensat til middelalderens ødsle, farverige dragter. En særlig flot klædning bar den 22aarige kronprins Danilo Alexandre, en slank ung mand med det behageligste, vindende væsen. Den 14aarige prins Mirko blir med tiden maaske endnu smukkere.

Billedet viser kronprinsen som liden gut. Noget andet billede har jeg desværre ikke kunnet opdrive.

Af selve fyrsten føres man ind i værelset ved siden af til præsentation for fyrstinden Milena, datter af den i Montenegros sidste krige saa berømte general, woivod

Petar Stephanow Voukotitsch. Milena er bekendt som en af Europas smukkeste fyrstinder. Den montenegrinske kvindedragt klæder hende ganske fortrinligt; den glitrer

af diamanter og ædle stene. Ved fyrstindens side var der to prinsesser, 20 og 19 aar gamle, smukke som hele familien.

Samtalen dreiede sig om skiløbningen, og de høie herskaber, selv damerne, ønskede alle næste dag atter at se, hvorledes man spadserede ovenpaa sneen og «stod i hop».

Ved taffelet opvartede montenegrinere med revolver i bæltet. Man blir vistnok vant til denne stadige væbnede tilstand, men man overraskes absolut endel ved at se selv opvarterne bevæbnede bære om steg og kage. Heldigvis havde opvarterne ikke snipkjole, men var klædte i sin klædelige nationaldragt.

Alle de montenegrinere, der sad omkring bordet, havde ikke baaret revolveren og handscharen forgjæves. Det var alle mænd, der havde udmærket sig i de sidste krige. De fremmede ambassadører tog sig helt flade ud mod disse kraftige, stolte krigerskikkelser.

Efter taffelet indfandt der sig en hel del af de forskellige fremmede gesandtskabers kavalerer, tyrkere, østerrigere o. s. v., en del montenegrinske officerer, perjanikernes chef, chefen for Cetinjes bataljon (to unge 3 alens montenegrinere) samt en hel del damer, montenegrinerinder eller andre, mest ministerfruer.

Et musikkorps paa 35 mand spillede op, og snart dansede alle ud, fyrsten i spidsen.

Hvilken blanding af nationer og tungemaal — og klædedragter! Det er et af de interessanteste baller, man kan være paa, straalende, glimrende, — og dog med et vist hyggeligt, hjemligt præg ved den hjertelige og ligefremme maade, hvormed den hele fyrstelige familie deltager i dansen, ja selv i selskabslegene.

Man er ikke vant til at se balkavalerer optræde i høie støvler, med vide, blaa benklæder, med mange-farvet silkeskjærf om livet, med lad revolver, med guld-

broderede trøier og fløiels dolmaner. Man ser hele
denne dansende, brogede skare fare forbi én, medens i
baggrunden perjaniker med mørke, arrede ansigter, med

funklende øine, med ørnenæser og lange sorte musta-
scher viser sig i de aabne døre. To ikke dansende
tyrkiske officerers nærværelse gør billedet ikke mindre
broget.

Her spares paa intet, og de fyrstelige personer, som gode montenegrinske værter, passer selv paa, at ingen af gjæsterne lider nød.

Klokken blir 12, og man maa forlade det gjæstfrie, hyggelige palæ. Man træder fra de varme, oplyste sale ud i den kolde vinternat, skildtvagten presenterer gevær, — og man gaar hjem til det uhyggelige hotelværelse, sukkende over, at den interessante dag med saa mange forskjelligartede oplevelser svandt saa fort, — saa fort som en skjøn, straalende drøm.

— — — — —
Hvem skulde nu tro, at der fandtes skøitebane i Montenegro, og det en rigtig fin en ogsaa? Naar man gaar forbi palæet, baner sig vei over nogle forfærdelige snehouger, har fulgt en sti langs den fyrstelige park en stund, ser man for sig det fyrstelige kapel samt det gamle kloster — og paa engen tæt ved den nydeligste lille skøitebane.

Hvorfor skulde ikke her være skøitebane? Her er koldt nok, her er idrætsmennesker nok, og her er en ypperlig vandledning. Banen har afklædningsværelse samt rum til en kafé ved fester, den eier en moderne brandsprøite til at vande isen med hver aften, den har orientalske lygter og fakler, — og undertiden faar den sig overladt det fyrstelige musikkorps. En heldigere bane kan man vanskelig faa.

Smukkere omgivelser havde ikke engang den gamle amoureuse skøitebane ved Akershus. Vilde, snedækkede fjelde sees rundt omkring, og de solbeskinnede tindrader glimrer og glimter straalende op mod sydens blaa himmel. Lige ved sees den lille bys tage og endnu nærmere det gamle ærværdige kloster, bolig for vladi-kaen (Montenegros erkebisp og geistlige fyrste), ret op i fjeldet over klosteret ligger den berømte «Kula», et gammelt montenegrinsk klokketaarn, hvor man endnu i

dette aarhundrede kunde se de grinende dødningskaller af faldne tyrker staa i rader paa pæle rundt murlinden.

Men man glemmer snart alle omgivelser, naar man først er kommen til selve banen. Et saadant skøitepublikum, mere originalt af sammensætning, skjønnere, pragtfuldere med hensyn til dragter eksisterer ikke. Her er montenegrinere i guldindvirkede røde trøier og mange-farvede silkeskjærf, her er alle de forskellige gesandtskabers herrer, her er damer af mindst lige saa mange nationaliteter, nærmest dog montenegrinerinder af hoffet.

Flere af disse damer er desvære pariserkledte, men mange ogsaa i nationaldragt. Den lille nationale hue mangler dog aldrig. Udenfor banen (der er fri for alle mod sædvanlig kontingent), staar endel perjaniker, ventende paa de høie herskaber, enten det saa er kronprinsen, prins Mirko eller en af de smukke unge prinsesser.

Man løber paa skøiter her som i Kristiania, enkelte bedre, andre slettere end folk flest

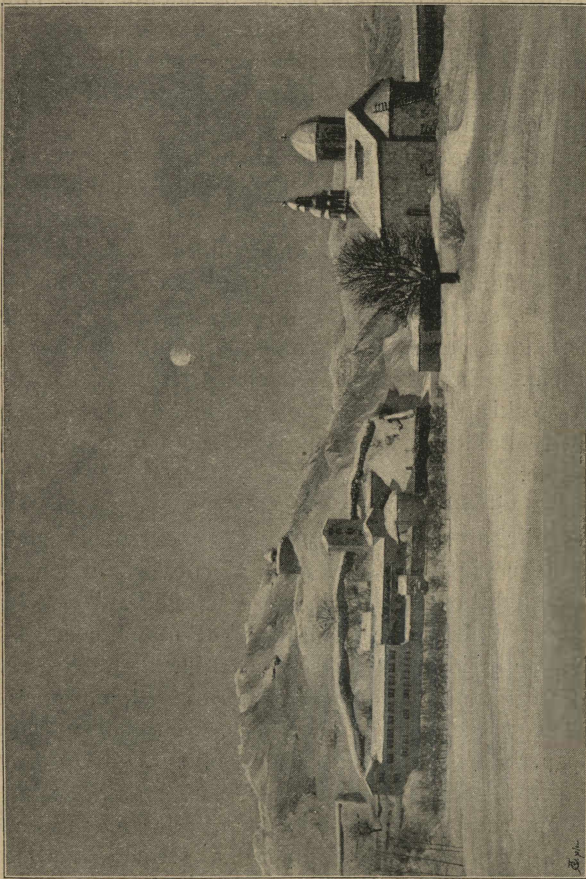
hjemme, nogen mønstreløber har jeg ikke seet saadan i ordets egentlige forstand. Prins Kara-Georgewitsch samt den østerrigske dragonløjtnant von Cahlenberg er dog særdeles flinke løbere. Prinsens lille datter har usædvanligt gode anlæg.

En skøitefest her ved aftenstid i fuldmaaneskin, med kulørte lygter, med en brusende militærmusik, med alle de pragtfulde farver og smukke mennesker, med alt det fantastiske, eventyrlige og poetiske, der er Montenegro egent, det hører til ens smukkeste idrætsminder.

Efter nedenstaaende billede (taget af prins Kara-Georgewitsch, prætendenten til Serbiens trone) kan man

skjønne, at der mangler ikke Cetinjes indvaanere paa skibakker. Det varede heller ikke længe, førend skispor

saaes rundt omkring. Der telegraferedes gjentagne gange til Wien efter ski. En dag kunde man se den regjerende fyrste, en af prinserne, to af prinsesserne, prins Kara-Georgewitsch, nogle inden- og udenlandske ministre øve sig paa ski. Saa fint skipublikum falder det sjelden i én mands lod at se paa én dag. Den flinkeste af dem alle var ubetinget prins Kara-Georgewitsch, en idrætsmand paa sin hals.

Fra Norge er der senere sendt en hel del ski og skiudstyr, hvilket er uddelt til de indre bygder i Montenegro. Skiidrætten har al udsigt til at trænge gennem dernede. Kun stiller montenegrinerne i modsætning til nordmændene sig meget tvivlende til de fremmedes indretninger, saa at af den grund skiidrætten nok i begyndelsen kan have sine vanskeligheder for at trænge gennem. En «fremmed» betegnes i Montenegro med «schwabski» (tysker), og det er det værste skjældsord. At blive kaldt for en tryntyrk er intet mod «schwabski» at regne.

Det vil ellers være mærkværdigt, om ikke skierne snart blir almindelig anvendte. Sne i meterdybde har man hver vinter, kulden gaar gjerne ned under 20° C., der er fjeld og dal med svære bakker i det uendelige, og mage til letvindte fjeldfolk skal man forgjæves søge efter. De er idrætsmennesker alle, idrætten drives alsidig og stadigt som hos de gamle nordmænd, om sommeren driver de alskens gymnastik og idrætslege, boldspil, hoppen, kapløb, klatring, bryden o. s. v. — Om vinteren desværre gaar de kun i gaasegang, balancerende henover en trampet smal sti i sneen, eller sidder omkring peisen, ventende paa sommeren. Hvor anderledes bekvemt og letvindt vilde det ikke være for dem at kunne stryge afsted paa ski!

Og saa har de alle den gode egenskab for en vorde skiløber: De er snarraadige, letvindte, modige og

— uvorne. Det var morsomt at lægge mærke til, at montenegrinerne vilde aldrig begynde lavere nede i bakken end deres læremester. Man maatte ikke blive fristet til at tro, at de var bange.

Hei, — for kast de slog!

Blodhævn, — en henrettelse.

Paa samme maade som blodhævnen i gamle dage blev udøvet hos nordmændene — især da paa Island, — blev den indtil for kort tid siden ogsaa udøvet blandt montenegrinerne. Ja, af og til kan man endnu faa høre tale om mord, der skyldes blodhævn.

Ligesaa oprigtig og varm montenegrineren er i venskab, ligesaa frygtelig og uforsonlig er han i had. Hans ære er besudlet, hvis han ikke faar hævnnet en ham tilføiet fornærmelse.

«Kosene osveti, ouse ne posveti,» «den som ikke hævner sig, gjør sig ikke selv salig,» heder et gammelt montenegrinsk ordsprog. Gammel overtro siger ogsaa, at den myrdede ikke faar fred i sin grav, før han er bleven hævnnet. Og hævnen bør altid overgaa fornærmelsen i størrelse. Paa denne maade er der opstaaet usalige familjefeider, der træk for træk minder om hine i Norge og paa Island.

I modsætning til den lumske maade, hvorpaa blodhævnen fuldbyrdes paa Korsika og i Albanien, foregik

den i Montenegro altid efter forudgaaende udfordring. Denne kunde lade vente paa sig aar efter aar; men den kom engang. Den myrdedes skjorte var bleven dypet i blodet, den hang endnu paa væggen i hans nærmeste slægtnings hus, og denne, hans søn, broder eller fætter, havde med haanden paa skjorten svoret hævn.

Takket være de strenge love, udstedt under vladika Petar II, fyrst Danilo I og Nikita, er blodhævnen nu nærmest ophørt. Dog skal der endnu paa enkelte familjers væg findes en blodig skjorte hængende, den minder slægten om hævn, og af og til høres der endnu tale om drab paa grund af blodhævn.

Som i gammel tid hos os, men endnu mere ceremoniøst, kan den fornærmede familje stilles tilfreds ved at tilbydes mandebod i penge. Drabsmanden maa endvidere ydmygt bede om tilgivelse. Dette er den saakaldte k'rvarina eller blodgjæld.

Mange af disse blodhævnhistorier, med deres familjehad, hævn drab, kvindernes eggen til hævn, den blodige skjorte eller kjortel, der opbevaredes, afbrænden af huset og ødelæggelsen af eiendommen minder sætning for sætning om dem, man finder i de islandske sagaer. I Montenegro var ogsaa altid kvinden udenfor enhver blodhævn. Hun er hellig. At fornærme en kvinde ansees i Montenegro som den usleste af alle forbrydelser.

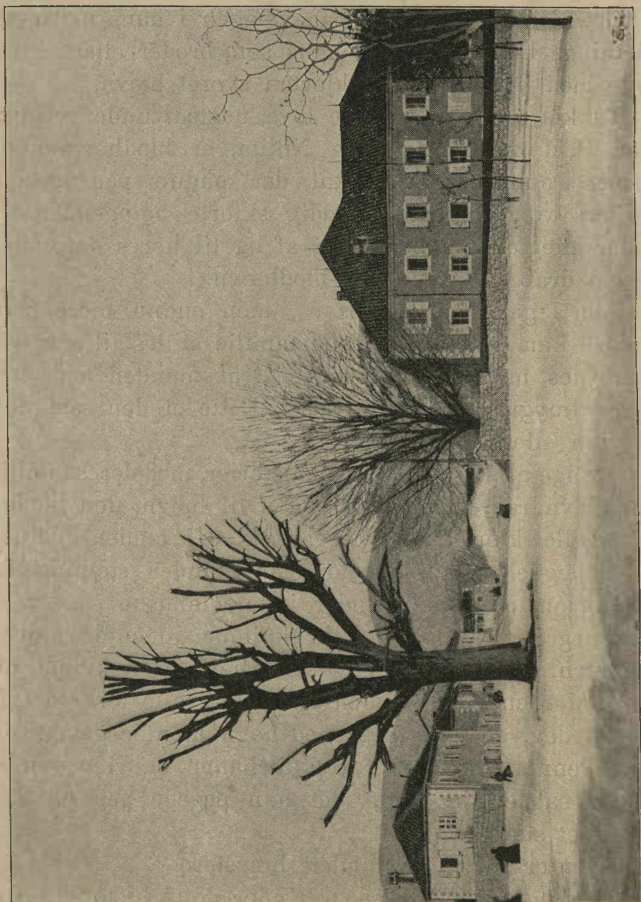
En dag, da jeg i følge med nogle montenegrinere og andre venner gik hjem fra skøitebanen, og vi passerede palæet, sa' en af dem, idet han pegede paa en sten under det store træ:

«Her er sædet for landets høiesteret.»

Og det er virkelig saa. Under dette historiske træ sætter fyrsten sig for at afsige dom. Hans senat staar omkring som repræsentanter for folket, et slags lagrette. De modstridende parter lægger her ud sin sag, og den dom, der her fældes, den er der intet mere at gjøre med.

Montenegrinerne forsøger ellers altid først at gøre sine
tvistemaal ved familjens eller bygdens ældstes mellem-

(Ovenstaaende billede efter baron Corvisarts fotografi, Februar 1893.

komst; — men som alle fjeldfolk holder de svært gerne
af at procedere, og høieste instants paakræves ofte.

Dødsdommene afsiges altid under dette træ.

Ved middagsbordet kom vi ind paa blodhævn, og man fortalte om et af de sidste tilfælde.

Det var en ung mand, der som liden gut havde paa sin far's blodige skjorte svoret hævn. Skjorten og faderens vaaben hang paa væggen, de mindede ham daglig om hans sønlige pligt. Han lod det imidlertid temmelig længe bero med hævnens fuldbyrdelse. Montenegrinerne er et meget lovlydigt folk. I loven stod, at blodhævn var strengt forbudt, og efter hans religion hed det, at eden var hellig, og at menederen blev fordømt. Som ung gut deltog han med udmærkelse i krigene 1876, 77 og 78, der kostede hans landsmænd saa meget blod, men som ogsaa skaffede dem landstrækninger og rettigheder, som de i aarhundreder havde kjæmpet for.

Hans dødsfiende faldt desværre ikke for tyrkernes kugler, — og saa maatte han da dø for sin landsmands haand.

Gutten gik øieblikkelig til Cetinje og meldte sig for fyrsten til dom. Den var kun én, og det var døden. Da forøvrigt gutten havde optraadt paa en honnet maade, fik han tilladelse til at blive skudt og ikke hængt.

Han kyssede fyrstens haand, gik hjem — som fri mand — til sin slægt og tog farvel. 14 dage efter meldte han sig atter i Cetinje til dommens fuldbyrdelse. Tolv perjaniker blev udtaget hertil. Hvis der blandt disse tolv havde været en nær slægtning, havde han kunnet udskyde ham, havde han havt en god ven, som han gjerne vilde skulde bevise ham den sidste tjeneste, kunde han have faaet denne ind blandt de tolv.

Den dødsdømte skulde skydes nede ved Rijeka, 1½ mil fra Cetinje, hvor drabet var begaaet.

En af bordfællerne havde selv været med for at se paa, og han fortalte omtrent som følger:

Det var en herlig vaarmorgen, da vi drog afsted. Der var fuglesang og solglitter over alle fjelde, duftende blomster og lysegrønne blade paa alle træer.

Den der ikke kjendte den dødsdømte, skulde ikke kunne finde ham i flokken. Man talte sammen som ellers, bød hinanden en cigaret, maaske en snaps, — og man gik afsted som til dagligdags. Montenegrinerne gaar hurtigt, som om de altid skynder sig, og de gik ikke langsommere den dag. Efter en halv times gang naar man Belvedere, hvor man har den herlige udsigt over Skutarisjøen og de albanesiske alper. Hvor var det ikke vidunderlig vakkert deroppe netop den morgen! Maaske tænkte den dødsdømte det samme, thi han saa langt frem — og lidt længe, ligesom for rigtig at præge sig det skønne billede ind i hukommelsen for evigheden.

Man gik ikke slyngveien, men skjød benvei nedover; man mere sprang end gik. Kjendinger mødtes, kjendinger kom for at sige farvel. Ingen kunde se paa den dødsdømtes ansigt noget usædvanligt. Han pratete som ellers, han gik som ellers, — og dog havde han den hele tid de blinkende geværløb lige for sine øine, eller han hørte vaabnenes klirren snart foran sig, snart bag sig, de vaaben, der om en time eller halvanden skulde give ham døden, saa sikkert og vist som han i dette øieblik gik paa denne landevei.

Kapellet passeredes, — kapellet til minde om en af de mange kampe mod tyrkerne, da en flok tapre bød fiendens overlegne hærskarer trods. En sang til hine heltes pris istemtes, og syngende saa skaren Rijeka ligge dernede i fjeldskaret, hvor det blinkede i floden, og hvor de hvide huse med de røde tage vinkede saa indbydende.

Fra nu af forandrer naturen sig. Her er vistnok nøgne, øde fjelde fremdeles at se, men langs veien ligger, ret som det er, huse med vinhaver, og nu i vaarens tid væltede der ud over klipperne et virvar af blomster

og grønne grene; det duftede af salvien, der dækker med sine graalige blade hver plet, hvor der kan klamre sig en plante fast.

Atter skjød skaren gjenvei, tog benstien fat, istedet for at gaa de lange veislyng. Der stødte andre montenegrinere til, mænd, der skulde til Rijeka for at se paa henrettelsen, mænd af begge de interesserede familjer.

I Rijeka var der lidt flere mennesker end sædvanligt, en del venner og slægtninge var komne for at sige farvel. Man omfavnede den dødsdømte og kyssede ham til farvel, men ingen graad, ingen klage hørt. Han havde forbrudt sig mod sit lands og sit folks love, over ham skulde lovens straf gaa, — dermed var intet at gjøre . . . kun dø som en mand og som en montenegriner. Nogen sentimental forbrydervenlighed, svage folks mærke, kjender montenegrinerne ikke til.

Alles øine er vendte mod den dømte for at se, om der er nogle nervøse rykninger i ansigtet; men der er intet at opdage. Han har tændt sin sidste cigaret, — den svinder snart, — og for ikke at opholde executionstroppen længer, trækker han et sidste langt drag, endnu et, og han er færdig. Han knæler ned foran præsten, faar hans velsignelse, kysser ham, trykker tilslut krucifixet til sine læber, og med raske spænstige skridt gaar han hen og stiller sig midt foran perjanikerne.

Han ber dem tage sigte paa den tapperhedsmedalje, han bærer paa sin trøie, lige over hjertet, — saa ta'r han sin lille nationale hue af og siger:

«Kamerater! Jeg har syndet mod fædrelandets love, og dets love er hellige. Fyrsten har dømt mig til døden, hans dom er retfærdig.

Tschivio Tsernagora! Tschivio gospodar! (Leve fædrelandet, leve fyrsten!)

Læg an! Giv fyr!

De tolv kugler er alle gaaede gennem medaljen, og paa den blodbestænkte skjorte, der hang hjemme paa den fædrene væg, der hænger nu resterne af en blodig tapperhedsmedalje — sønnens.

Det var «k'rvarina» — blodgjælden.

Montenegrineren kunde have betalt den ogsaa paa en anden maade; men den ansees ikke rigtig passende. Han kunde have gaaet i landflygtighed, bleven fredløs. Saa høit sætter montenegrinen fædrelandet, at han anser landflygtigheden som værre end dødsstraffen. Han maatte da have aflagt de nationale klæder. Han var da ikke mere montenegriner. Han havde ikke mere noget fædreland, han var hjemløs — og rodløs.

Reise gjennem det indre.

Til Podgoritza og den albanesiske grændse.

De maa reise ind til det indre af landet, vil De ret faa montenegrinerne at se,» sa' mine venner i Cetinje. «De af «folket», som De hidtil har truffet sammen med, er nærmest de, som lever af de reisende. Reisestrømmen er ikke stor om sommeren, men dog stor nok til allerede at have øvet sin skadelige indflydelse paa et saa lidet og fattigt folk som vort. Man har lært optrækkeri, — og det er uærlighed, . . . og man kan ikke nu længer sige, at man i Montenegro aldrig har seet en tigger. De reisende giver saa let, og de ødelægger med sit fordømte guld. Det er dyre penge.»

Det var, som det var sagt om Norge.

Sneen laa meterdyb, vei var overalt at finde, jeg vidste, at saalænge jeg var paa montenegrinsk grund, kunde jeg reise sikkert og trygt, — saa, hvorfor ikke drage videre paa eventyr? Intet er morsommere end at

reise alene ind i fremmede lande; man gaar fra overraskelse til overraskelse. Reisefølge var selvfølgelig ikke at tænke paa, sneen hindrede enhver fremkomst uden skiløberens.

Fyrsten havde ogsaa udtalt et ønske om at faa vide, hvor fort en skiløber kunde fare gennem hans land, — og saa strøg jeg da en herlig vintermorgen afsted.

Udrustningen bestod kun i en slags anbefalings-skrivelse til en mand i hver by eller landsby, som jeg kunde komme til at overnatte i. En af mine venner skrev kun op paa en lap navnet paa vedkommende og intet mere. Jeg havde kun at nævne min vens navn, saa skjønte man, hvorfra jeg kom, og jeg vilde se alle døre aabne. Forresten stod der jo telegraf til min raadighed, thi i dette lille fjeldland, midt mellem de halvt barbariske Balkanstater, findes der det mest fortrinlige post- og telegrafvæsen. Fra det inderste af Montenegro kunde jeg telegrafere til min slægt i Norge og have svar samme dag. Telegrafisk underrettedes ogsaa Cetinje om, hvor fort skiløberen fór.

«Anbefalingsskrivelsen» begyndte med følgende navne til underretning for andre:

I Rieka: Gospodin Gioko Fatitsch.

I Podgoritza: Gospodin Risto Rogositsch.

I Danilovgrad: Gospodin Mitscho Douletitsh o. s. v.

Vaaben er fuldstændig unødige, — det vil da sige, saalænge man bare holder sig paa montenegrinsk grund; kommer man udenfor grænsen, faar man ta' sig iagt. Saasandt en mand bærer den lille montenegrinske hue, kan du trygt tage ham til fører. «Han vil lettere kunne miste sit hoved, end den reisende sit.» Gjæstfrihedens love er hellige i dette land.

Bare pas paa albaneserne! —

Med sproget kan det ofte have sine vanskeligheder; men man lærer snart at klare sig, og montenegrinerne

er et intelligent folk. Desforuden pleier der i saa godt som hver landsby at findes en eller anden, der har været i udenlandsk arbeide, og som kan et eller andet af de almindeligere europæiske sprog. Undertiden, naar det blir for slemt med spørgsmaalene, og man synes, at noget maa dog siges, saa bare begynd at tælle op og ned til 20 paa norsk. Man sidder da ikke stum som en torsk.

Ovenpaa disse forberedende bemærkninger til reisen lad os saa komme afsted.

I den friske vintermorgen og paa den jævne, faste sne ta'r skierne sig godt frem, pashøiden ved «Belvedere» naaes, man ser Skutarisjøen og Albanien atter foran sig, og saa bærer det lystigt afsted nedover mod Rijeka. Dette er en liden by, bekjendt for sine store fiskerier af «skorantser», en sardellignende liden fisk, der i tørret tilstand forsendes til alle kanter. Her finder ogsaa ugentlige store markeder sted, og det var netop markedsdag. I rækker kom kvinder og mænd bærende sine landsens produkter som ost, smør, uld, talg, tørret faarekjød, fisk, tobak, — maaske ogsaa mais og poteter. Vi er nu i nærheden af et af Montenegros bedre distrikter, Crmnitska, der er et fuldstændigt sydlandskab og frembringende næsten alle sydens produkter. Her er vinteren mild, og den fineste tobak og vin dyrkes. Det var interessante typer paa montenegrinere, der her saaes paa snestien. Her mødes netop to store distrikter, nemlig Rietschka og Crmnitska.

Montenegro deles militært og administrativt i 8 stammer eller nahier, 4 hørende til det oprindelige fyrstendømme Montenegro, 4 til fyrstendømmet Brda. Foruden de to nævnte nahier hører til Montenegro ogsaa Katounska og Liechanska. Til Brda, der ligger i øst, hører Bielopavlitschka, Piperska, Moratschka og Kutschka. I spidsen for hver nahie staar en gouvernør eller general, der har titel af woivode, og som tituleres «excellents».

Vi passerer paa vor reise de fleste af disse nahier, og vi ser folk fra dem alle. Den samme kraftige, spænstige type gaar igjennem. Staute, stolte mænd er de alle, de virkelige montenegrinere; men der paatræffes ogsaa mange andre folk som muhamedanske serbere, albanesere, tyrkere, zigeunere, der ikke alle ser saa tiltalende ud. Montenegro huser mange saadanne forskjellige folk; indenfor dets grændser finder nemlig saa mangen en forfulgt fristed. Østerrigske deserteurer f. ex. skynder sig gjerne over til Montenegro fra Bosnien af, og den eneste ulempe, jeg havde paa min vei, var, at jeg, ret som det var, blev taget for en østerrigsk soldat. Tiltrods herfor mødtes jeg dog kun med velvilje, og man maa erindre, at montenegrinerne langt mere hader de fordømte schwabski end selv tyrkerne. Begribeligvis —, idet østerrigerne høstede ved Berliner kongressen og tidligere dér, hvor montenegrinerne havde saaet med strømme af blod. De naaede i 1878 til havet; men den eneste brugbare havn tog Østerrig, og over resten af den aabne kyst skulde det have overopsyn.

Hvor montenegrinerne paa markedsveien morede sig, da de saa den fremmede fare forbi paa de underlige sko! Sveddryppende naaedes telegrafkontoret i Rijeka, markedet ofredes intet øieblik, og videre gik det. Maalet var Podgoritza ved den albanesisk-tyrkiske grændse, og i et land med saadanne berømte fodgjængere gjaldt det ikke at lade skiløberen distanceres. Da hele Montenegro ikke er mere end ca. 100 km. tvers over, er det ingen overvættes vanskelighed for en skiløber at gaa landet gjennem fra ende til anden paa en eneste dag.

Det bærer atter opad. Veien fører ind mellem fjeldene paany. Sneen blev dybere og dybere, og skierne gjorde fortrinlig tjeneste og blev til megen moro for alle markedsgjængerne, der i hobe strømmede til Rijeka.

Det var som en folkevandring, — et indianertog, alle gaaende i rad efter hinanden i den smale trampede sti i sneen.

Hvor en norsk skikjælke vilde have været en ypperlig ting for mange!

Det bærer stadig opover, veien er huggen ud i fjeldet, her er øde og trist, kun sten og atter sten som næsten i hele Montenegro. Dog under os ser vi nu Rijekaflodens mange krumninger, og vi aner, at inde mellem de mange smaa dale dér og nede ved Skutari-sjøen, dér kan nok mennesker leve, naar de blot faar dyrke sin jord i fred. Man maa selv være fra en fjeldbygd for at kunne forstaa, at man kan livnære sig oppe blandt disse stene. Nu laa sneen dyb over alt landet og skjulte de graa stenrøser; om sommeren har man her et ægte montenegrinerlandskab, saaledes som dr. Hassert skildrer det: «Kun her og der vinkede os imøde en eller anden liden potetesaker, beskyttet af mure. De sidste ugers hede havde saaledes udtømmet den stenrige grund, at folkene havde maattet hente vand langveis fra for at vande de smægtende planter. Den, som i montenegrineren intet andet ser end faaretyve og dovenkroppe, han bør selv besøge landet og se. Han vil da faa se, hvorledes dette flittige folk har udnyttet hver smule dyrkbar jord, og han vil ikke kunne forstaa, hvorfor tyrkerne har opofret tusinder af menneskeliv for — forgjæves — at bringe et saa fattigt folk under aaget, — og han maa tillige tilstaa, at Montenegro i forhold til sin dyrkbare jordoverflade hører til et af Europas bedst bebyggede lande.»

Vi gaar gennem Liechanska nahie, vi naar kirken Gornji Kokat, der ligger paa en steil fjeldknaus som en fæstning, vi er ved Montenegros gamle grændser, og vi ser foran os pludselig Podgoritza sletten. Den er nu montenegrinsk, takket være strømme af blod. Monte-

negrinerne maatte have den, ellers sulted de ihjel, det var gammelt land, og i 1876, 77 og 78 tilkjæmpede de sig baade denne slette og den ved Niksitsch.

Paa den anden side sletten sees minareter, fæstningsmure og en hel by, — vi er nær Albanien, Orienten, muhamedanismen. Lige op under disse mure dyrkede montenegrinerne før 1878 markerne. De tyrkiske soldater morede sig med at skyde tilmaals efter de flittige arbejdere, og ingen høst gik hen uden blodsudgydelse. Markerne saaedes og høstedes med vaaben i haand. Had saaedes, og drab høstedes. Der var strenge bestemmelser mellem montenegrinerne om dette blodarbejde. Nu skal sletten være en eneste mais- og tobaksager.

Det er eiendommeligt at se husene paa disse kanter af landet. Det er smaa fæstninger. I 1ste etage er der rum for kvæget, gennem en stige kommer man op i 2den etage, der herberger menneskene. Vinduerne er som skydeskaar, og alt indrettet til haardnakket forsvar. Den, der kommer som uven, kan vente sig lidt af hvert.

Podgoritza var tidligere et gammelt tyrkisk-albanesisk røverrede, et af tyrkernes faste angrebs- eller støttepunkter mod Montenegro. Fæstninger, forter, blokhuse ligger her rundt om. Nu forfalder de alle, de nye herrer stoler mere paa sit levende værn, — og har vel ikke raad heller til at holde disse mængder af værker istand.

Montenegrinerne maa have en stor civilisatorisk evne. Baade her og i Niksitsch var der tidligere kun smuds og elendighed, de rige, herlige egne laa nede. I montenegrinsk besiddelse er nye, luftige, smukke kvarterer blevne opbyggede, gode landeveie anlagte, frugttrær plantede, markerne dyrkede som en have, post, telegraf, skoler oprettede. Man bare gaa over Ribnica-elfen fra den montenegrinske bydel til tyrkebyen. Denne sidste er kun en hoben smaa, smudsige huse i et komplet virvar af trange, elendige gader. Dog ligger her et

stort, stateligt hus. Det er det nye skolehus samt post- og telegrafkontoret. Gaa ind i skolehuset, og man vil blive forundret over at finde i et sydens land og saa snublende nær Albanien og Tyrkiet fortrinligt undervisningsmateriel. Skolen er éns for alle undersaatte, for muhamedanerne tvangfri.

Midt i den montenegrinske bydel ligger markedspladsen, stor og rummelig. Her er ogsaa alle butikkerne. En gang om ugen afholdes der marked, og paa faa steder i Europa, — det skulde da være i Konstantinopel — skal man kunne se saa mange forunderlige kostymer og orient og occident mere sammenblandet. Her mødes montenegrinere med albanesere, tyrker, serber af de forskellige stammer, bosniakere, dalmatinere med flere. I sine dragter frembyder de et yderst broget skue.

Vore montenegrinske venner ta'r sig end fordelagtigere ud end sædvanlig, seet i modsætning til alle de andre. Især er deres brødre, de muhamedanske serbere, fæle at se til. Det er hærtagent folk, et ynkeligt skue. Albaneserne kan ofte se bra ud i sine maleriske dragter og med sine smukke vaaben, men lumskere øjne skal man lede resten af Balkanstaterne efter. Eiendommeligt er det at se albaneserne komme til et fredeligt handelsstevne med revolver, flintestens pistol, to handscharer og nyeste finkalibrede magasingevær. Bæltet er spækket med moderne lange messingpatroner.

Billedet viser os en gadescene fra Podgoritza strax efter erobringen. Den ældre montenegrin med brevet i haanden er den nuværende krigsminister Ilia Plamenatz, der begyndte sin løbebane som præst. Han vilde være bleven biskop, maaske vladika tilslut; men han havde i kampene mod tyrkerne vist et saadant ubændigt mod, havde sablet saa mange tyrker ned, at han tog officers-examen og gik heller den militære vei. Saa blev han omsider krigsminister og har reorganiseret sit lands

hær. Med korset i den ene haand og handscharen i den anden er denne præst og officer seet saa mangen gang

styrte sig i spidsen for sine folk mod fienden, der hvor denne stod som tættest. I 1877 og 78 dækkede han med megen dygtighed landets sydlige grændse og erob-

rede hele den sydvestlige nye del af Montenegro, heldig-
 ned til havet. Han er Montenegros Kjeld Stub. DURĐE
CRNOJEVIĆ

Den anden montenegrinske officer var hans adju-
 tant. Han blev senere chef for bataljonen Cetinje og
 faldt i 1887 i vendetta for to herzegovianere. Kl. 5
 eftermiddag fandt drabet sted lige ved Cetinje; der blev
 givet øieblikkelig telegrafisk ordre til at besætte alle
 landets grændser, kirkeklokkerne kimede i alle grændse-
 bygder, kl. 8 samme eftermiddag var grændsen spærret,
 kl. 11 aften var de to mordere sat fast, næste morgen
 var atter alle mand i sit hjem.

Det var med en vis berettiget stolthed, at krigs-
 ministeren fortalte mig disse klokkeslet som et bevis
 for, hvor hurtigt og sikkert hans hær kunde mobilisere.
 Vi skal senere se, hvorledes denne hurtige mobilisation
 er mulig.

Gouvernøren i Podgoritz er for tiden woivod Martino-
 witsch den ældre, chef for det montenegrinske artilleri,
 selv uddannet som østerrigsk artilleriofficer. (Tog af-
 sked fra østerrigsk tjeneste som oberstløjtnant, da den
 sidste krig kaldte ham hjem til eget land, hvor han
 gjorde udmærket nytte ved mange heldige beleiringer
 samt ved organisationen af artilleriet). Ham maa man
 aflægge visit, og man vil i ham træffe den elskværdigste,
 verdensdannede mand, i hvis selskab man vil tilbringe
 de interessanteste timer. Hans stilling her paa grændsen
 og midt blandt saa mange forskellige, tildels fiendtlig-
 sindede folkeslag maa være meget vanskelig. Imidlertid
 har man paa mange aar intet galt hørt fra disse kanter,
 hvor tidligere blodige feider var almindelige.

Den sidste lange krig (1876—78) kan siges at have
 havt sit første udspring her i denne by. I oktober 1874
 blev en anseet købmand myrdet, en montenegriner blev
 falskelig udpeget som morderen, og paa den grusomste
 maade blev samtlige i byen værende montenegrinere

pint til døde af den albanesisk-tyrkiske pøbel. Næste dag blev de i omegnen værende montenegrinere overfaldne og myrdede. Den tyrkiske garnison gjorde, som den intet hverken havde seet eller hørt. Hele det montenegrinske folk kom i en voldsom bevægelse. Regjeringen fik ved energisk indskriden tyrkerne til at fængsle nogle af morderne — langt om længe, og der blev paa disse saa nøie, at de undløb alle. Saa var 1876 kommen, gjæringen var stor i Balkanstaterne — og montenegrinerne var ikke længer at holde i tømme. Den hellige krig prædikedes, overalt lød: «Til vaaben! til vaaben! for korset og fædrelandet!»

En tredjedel af de montenegrinske vaabenføre mænd faldt; men gammelt, godt land blev erobret, troesbrødre befriede, havet blev naaet, selv stod Montenegro stærkere end nogensinde, krigen havde i blod smedet bygderne og stammerne sammen, og der var ét eneste folk.

Man skulde have ventet, at nu var hævnens time kommen, og at montenegrinerne havde feiet rent nede i Podgoritza og Niksitsch. Folkeretten er jo i vore dage ikke anderledes, end at polakkerne, sønderjyderne, elsasserne, lothringerne kan behandles fuldstændig efter magthavernes vilkaarligste godtykke. Tyrkerne ventede sig heller ikke gode dage, de flygtede fra gaard og grund i mængde. Fyrst Nikita lovede dem 3 aars betæknings-tid og behandling som sine egne undersaatter. Til Podgoritza vendte saa en hel del tilbage, og de kan ikke angre paa byttet af herskere. Ligesom i Sønderjylland og Elsas-Lothringen herskes der militært; men paa hvilken himmelvid forskjellig maade! I hine lande kan man blive udvist for . . . f. ex. paa en noget høilydt maade at have pudset sin næse i et rødt og hvidt lometørklæde eller for at have røgt offentlig af en porcelænspipe med et danebrogsflag paa (pipen kjøbt hos tysk kjøbmand), man blir straffet for at tale sit

mor'smaal i skolen, børnene med prygl, forældrene med bøder, o. s. v.; i Podgoritzza og øvrige grændseegne faar man lov til at tale — synge, leve akkurat som man selv vil, — der findes ingen undtagelseslove som i visse andre lande. Tyrkerne har aldrig levet under saa sikre og gode forholde, og man skulde tro, at aarhundreders nationalhad allerede efter kort tid holder paa at udvidskes. Saa ser det i alle fald ud. Men reis i Sønderjylland, Polen og Elsas-Lothringen! Man kan ikke lade være med at anstille sammenligninger, naar man har studeret samtlige landsdele. I Montenegro kunde jeg ikke opdage et eneste tegn paa, at de overvundne blev haanede eller ydmygede; i Sønderjylland, Polen og Elsas-Lothringen kan man ikke gaa mange skridt uden at se dette i form af seiersstøtter, statuer af seierherterne, . . . eller i form af ødelagte krigergrave.

Jeg havde netop været i disse lande, og jeg kunde ikke lade være at udtale til gouvernøren min forbauselse og beundring.

«Jeg har jo selv kjæmpet med i 1866 og kjender Pragerfredens § 5,» sa' gouvernøren; «men hos os heder det, at man skal holde, hvad man har lovet, hos os er løftet helligt, selv om det ikke var svoret i den hellige treenigheds navn. Hvad skulde det tjene til, om vi vilde forbyde de tyrkiske skolebørn det tyrkiske sprog, forbyde tyrkiske indskrifter, tvinge deres præster til at tale montenegrinsk i moskéen, forbyde dem at pynte sine grave paa deres vis, ødelægge de fattige stene, der staar over de store krigergrave fra sidste krig, tvinge dem til at oprette statuer til vor ære, synge og juble paa kommando til vor pris? Ingen montenegriner vilde paatage sig at være gouvernør, naar der skulde handles saa umenneskelig raat, lavt og usselt.»

Akkurat den samme tankegang fandt jeg hos gouvernøren i Niksitsch og hos fyrsten selv.

«Vi har havt fred og ro i disse grændsedistrikter siden de kom under vort styre, og det kommer af, at alle behandles éns, og at enhver nationale eiendommeligheder respekteres,» sa' en aften fyrsten, da disse forholde kom paa bane.

Jeg fik et talende bevis paa disse ords rigtighed ved en dag at gaa hen paa torvet og se haandværkerne arbejde. Alle smedene var zigeunere. Ordet «zigeuner» er et skjældsord i hine landsdele; derfor er der fastsat bøde for at kalde zigeuneren med dette navn. «Han hæder «gospodin» (herre) som enhver af os,» sa' gouvernøren.

Jeg fortalte ham, at paa exerceerpladsen ved Aabenraa havde jeg i 1887 uafsladelig hørt de danske og posiske rekrutter udskjældes for «dänischer» eller «polnischer hund»! ofte efterfulgt af et slag, ja spænd. «Exercøerne har vel ikke tænkt sig muligheden af, at rekrutterne var andre skabninger end dem selv,» svarede gouvernøren smilende.

«Hvorfor haane det helligste og bedste, der bor i en mand,» sa' han med ét alvorligt. «For nationalitetens bevarelse ofrer jo mennesket liv og blod, timelig lykke og velfærd; fædrelandet, det er far og mor, og hvem forarges ikke over, at deres navne haanes, at deres minde besudles?»

En gang om ugen er her som i de øvrige byer marked. Jeg maatte endelig være guvernørens gjæst indtil da, mange eiendommelige nationaltyper vilde kunne sees. Og sandt var det. Hvilket broget, farverigt syn! Montenegrinske kvinder i sine mørke, alvorlige dragter stod og solgte ved, smør og ost til albanesere i glimrende, bizarre klæder. Her gik montenegrinere med stolt holdning forbi sine brødre, de muhamedanske serbere, der var klædte i smudsigt graa, stribede, forunderlige klæder; der gik en gammel tyrk med turban og

faareskinds kappe forbi en zigeuner, der var næsten nøgen; tyrkiske tilhyllede kvinder i vide sækkexer vaggede forbi albanesere i danserindeskjorter og røde snabelsko, røde og hvide fezer saaes mellem de sorte og røde montenegrinske huer. De forskjelligste sprog blandedes sammen med brægen fra faar og gjeder, med hestevrinsken og eselskryden. Her var et folkelivs-billede saa broget og eiendommeligt som vel muligt.

Gouvernøren gik venligt hilsende gennem mængden, montenegrinerne hilsende militært og stramt paa sin overordnede og foresatte, muhamedanerne med sin eiendommelige haandbevægelse, albaneserne undladende ganske vist enhver hilsen, de skumlede, skulede og skjelede bare forbi.

Jeg kunde fremdeles ikke lade være at tænke paa modsætningen mellem dette land her nede i de vilde Balkanstater og nogle af de mest civiliserede længer nordpaa. Jeg synes, jeg ser den skidt vigtige mine, hvor med borgermesteren i Aabenraa, eller Phaltzburg, eller andre «erobrede» byer spankulerer omkring, fordrende ydmyg hilsen. Og guvernøren i Podgoritza, Niksitsch, Antivari m. fl. var generaler, woivoder, excellentser, af gammel adel, og hine borgermestere hyppig kun forhen-værende preussiske underofficerer, der var indsatte for at varetage sine danske eller franske undersaatters ve og vel.

Nogle unge mennesker, der pludselig stillede sig paa linie og gjorde militær honnør, bragte mig til at spørge, hvem det var.

«Det er mine særlige venner, det er artillerister.»

Det var usædvanlig store, stærke mænd, selv i Montenegro at være, og guvernøren fortalte mig da, at artilleristerne maatte gjøre meget længere tjeneste end de øvrige vaabenarter. De havde hele 8 maaneders rekrutskole, fordelt paa to aar. I et saa vanskelig frem-

kommeligt land krævedes der stærke folk, og det var
altsaa udsøgte mænd, jeg havde seet.

«Kan man tvinge dem til denne tjeneste?»

«Det kan man; men det har ikke til dato været
nødvendigt. Jo mere tjeneste, desto flinkere soldat, jo
flinkere soldat, desto bedre borger og fædrelandsforsvarer
og desto mere ære for manden; der er derfor stor søg-
ning efter at blive artillerist.»

Dette var jo noget splinternyt for den, som kom
derfra, hvor jeg kom.

Mellem 7—800 mand har Montenegro til betjening
af ca. 80 fæstnings- og bjergkanoner. Kanoner af for-
trinligste slags har landet nok af, thi i sidste krig er-
obredes ikke mindre end 83 fra tyrkerne; flere af kano-
nerne var nye kruppske.

Til Niksitsch og den østerrigsk-herzegovianske grændse.

En liden tur ind i Albanien paa ski kunde maaske være interessant nok at fortælle om; men jeg tør ikke trætte læseren med en saadan extrahistorie, jeg vil kun fortælle, at jeg var hjertens glad, da jeg atter stod paa montenegrinsk grund med helt skind, hovedet paa rette sted, næsen midt mellem øinene og begge ører i god behold.

Den samme udmærkede, storartede landevei, som førte til Podgoritza, fører ogsaa videre nordover, — paa den gamle tyrkebro (vezirov most) over Moratschafoden og op gennem Zetadalen. Det var nødvendigt at bruge landeveien lange stykker, thi med sneen var det tyndt paa mange steder, og det kantede, knausede fjeld stak frem i et væk, skibakkerne var mere end tarvelige. Først nord for Spuz begyndte føret atter at blive brugeligt. Det daarlige føre skulde end mere forværres derved, at nogle bataljoner just i de dage var beordrede til at skuffe veiene rene. Det kunde være

interessant at se en saadan sneskuffing bataljonsvis, det var livligt nok op gennem veien, men det virkede trættende saadan uafsladelig at arbeide sig frem over sneklumperne.

Ruinerne af et gammelt romersk slot «Dioclea», hvor keiser Diocletian skal baade være født og have levet, kunde have været interessant at se nærmere paa, havde der bare været noget mere af ruinerne.

Der var nok af andre ruiner paa denne vei, der kunde mere fængsle min interesse, og det var alle de gamle tyrkiske fæstninger, forter og blokhuse. Ser man paa et ældre kart over Montenegro, vil man lægge mærke til, at landet er ved Niksitsch og Podgoritza—Spuz næsten skaaret over i to dele. Ved disse 3 byer havde tyrkerne anlagt stærke fæstninger, og fra Niksitsch til Spuz er der kun 32 km. De havde altsaa fra disse faste punkter, beliggende paa rige sletter, den bedste basis til et angreb paa Montenegro, det være sig den vestlige eller østlige halvdel. Forter og blokhuse paa kanonskuds distance fandtes forøvrigt langs grænsen, hvor sletten naaede fjeldet.

Det saa sørgelig berømte tog «gennem Montenegro» af Suleiman Pascha fandt ogsaa sted mellem disse byer. De 32 km. kostede ham mere end den halve styrke, og han maatte bruge over en uge for at tilbagelægge veien. Man sloges bogstavelig talt dag og nat, og begge parter udviste vidundere af tapperhed. Suleiman var selv en af Tyrkiets mest energiske generaler, han havde kun gardetropper og udsøgte folk under sig, en stor hær stod ved Podgoritza til hans understøttelse, og det tiltrods var hans hær den 8de dag i fuld opløsning og blev kun reddet fra nedsabling ved Danilovgrad derved, at den anden hær i det afgjørende øieblik optog resterne. Spuz magtede montenegrinerne ikke at storme; men de erobrede alene i felttoget 1877: 5 fæstninger, 6 forter,

19 mindre befæstninger, 51 bataljonsfaner, 70 kanoner, 26 000 geværer, 700 heste m. m. Fangerne lod de løbe, de havde nok med at livnære sig selv. En mildere krigsførelse blev ogsaa benyttet af montenegrinerne i disse felttog end tidligere. Af tyrkerne havde de lært at skjære næsen af sine faldne fiender — som en seiers-trofæ; dette blev strengt forbudt og befalingen lystret. Tyrkerne skal have fortsat med sin grusomme krigsmaner og pint de ulykkelige, der saarede faldt i deres hænder, paa den forfærdeligste maade. At falde levende i tyrkernes hænder ansees ogsaa at være den rædsomste skjæbne, en montenegriner kan tænke sig. En sidste patron i revolveren holdes derfor altid igjen til sig selv. Maa montenegrinerne trække sig tilbage, er det altid de gjenlevendes pligt at gjøre ende paa sine saarede kamerater. Om muligt skal de skjære hovedet af og tage det med. «Det er den sikreste dødsmaade,» forsikrede man mig. Naar bare hovedet kom tilbage til familien eller kunde begraves i kristen jord, var alt vel.

For døden i og for sig har montenegrinerne liden frygt. «En gang maa man jo dø.» Døden paa valpladsen ansees som en stor lykke, den ønskes endog gutten i vuggen af slægtens ældste, døden paa sotteseng ansees som lidet passende for den stolte montenegriner. Og maa han langsomt hentæres paa et smertefuldt sygeleie, saa sker dette uden klage, han dør som en kriger. Har han faaet præstens velsignelse, dør han med spøgefulde ord paa sine læber. Der skal ikke gaa veike ord efter ham.

Der var nok af krigerske minder op gennem denne bloddal, der i aarhundreder har seet nogle af Europas mest forbitrede, fortvivlede racekampe.

Dalen saa ved vinterstid kun lidet indbydende ud; men ved sommers tid skal den være bugnende rig, frodige agre og grønne enge skal vexle med lunde af frugt-

trær. Her er nemlig vand. Vand er Montenegros hovedspørgsmaal, — det mangler næsten overalt. Elve, bække, vande slig som herhjemme kjendes ikke dernede. Fjeldet bestaar af porøs kalksten, regnen rinder ikke ovenpaa ned til bække og elve, men gaar tvers gjennem jorden og danner underjordiske vandløb. Store elve kommer saaledes pludselig frem et steds for at forsvinde et andet steds ligesaa pludseligt. Zetaelven kommer saaledes pludselig frem under Planinica Gora. En tør sommer er det samme som hungersnød for mange egne af Montenegro. Da maa man i skarevis vandre ud for at søge sit livsophold i andre lande — for saa atter at vende tilbage til det samme haarde slid og den samme sult.

Det er ikke bare fortællinger om blodige kampe mod tyrkernes overmagt, der lyder mellem Montenegros fjelde, der høres ogsaa saa mangen uhyggelig saga om kampen mod sulten og tørsten. Det har hændt, maaske hænder det hvert aar, at i enkelte dale, paa midtsommers tid, maa en af husets beboere hver morgen stige til fjelds med en vandtønde for at fylde den paa toppen med sne. Det er drikkevand om kvælden for folk og fæ. Snevand var ogsaa den almindeligste drik, jeg fik paa min vei. Ingen bæk var at se. Husene laa langt fra veien; den gik oppe i fjeldskraaningen helt fra Danilovgrad af, tørsten var ulidelig.

Mange tyrkere og montenegrinere omkom i juni-dagene 1877 af bare tørst. Endnu finder den reisende, fortælles der, i Ostrogs klipperevner skeletterne af omkomne soldater.

Ja, hvert skridt i dette land fortæller om fortvivlede kampe, det være sig forter og fæstningsmure, de blege skeletter eller stenmurene under de smaa agre.

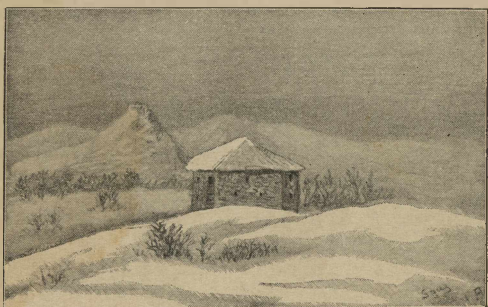
Paa veien fra Podgoritza til Spuz kan man se de gamle tyrkiske blokhuse ligge med rifleskuds afstand. Som en gammel borg sees Spuz fæstning at ligge paa

en steil høide. Den magtede montenegrinerne ikke at storme, — og det er fremdeles deres stadige ærgrelse.

«Vi har ikke faaet den paa rigtig maade — diplomaterne kjæmper ikke paa hæderlig vis.» Det er sandt ogsaa, thi diplomaterne paa Berliner kongressen snød Montenegro sørgelig.

«Bare der blir krig igjen!»

Under Spuz fæstning ligger byen af samme navn, montenegrinere og tyrker lever der i bedste forstaaelse. Snart kommer vi imidlertid over den tidligere grændse,

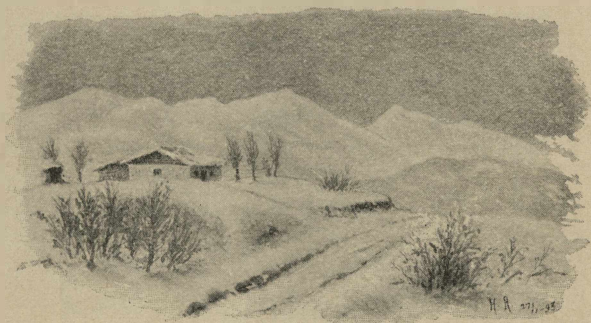
vi kommer ind i Gammel-Montenegro, og nu vil vi kun faa at se montenegrinere. Saalænge vi er nede ved Danilovgrad og holder os til dalen, ser vi endnu høie træer, vinranker og tegn til rig vegetation; kommen op i fjeldsiden og ind i smaadalene faar vi mere og mere indtryk af at være kommen ind i fattige bygder. Her er mere sten end jord, husene er hytter, bohave og indredning af aller tarveligste slags; men menneskene er de samme, friske, raske, staute folk og gjæstfrie.

Tilslut blev det fuldstændige norske høifjeldslandskaber, der laa for mig. Det var saa vidt hustagene stak op over sneen. Gjeder og langørede sauer sprang

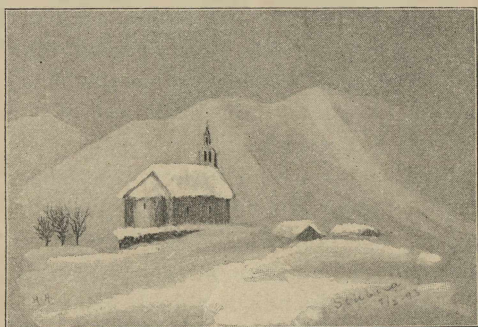
omkring paa snefonnerne og gnavede bark og løv af risbuske, det hele havde noget sæterlignende ved sig. Inde i husene ser det ogsaa ud som i en norsk sæter — af den gamle slags vesterpaa.

Eiendommeligt var det inde i en af disse hytter ved ilden at se en mand sidde i de kostbareste guldstukne klæder og med vaaben i bæltet, der tydede paa megen rigdom eller høi rang. Han sad paa en sten, som de andre, røg sin cigaret som de andre, spiste og drak som de andre og talte nok sit modersmaal akkurat

som de andre. Det var en nys hjemkommen montenegriner. Han havde været i Miklagard i tjeneste som de gamle væringer, og der kommen til hæder og ære, tjent sig op en liden kapital og nu vendt hjem til sit fædreland, sine fattige fjelde og sin røgede, sodede stenhytte. I gamle dage drog man aarligaars helt fra Island og Thrøndelagen til Miklagard for at høste ære og guld, nu er det montenegrinerne. Mange af disse er kun i Konstantinopel simple dagarbeidere, og høster disse ikke saa meget guld, saa dog tilslut en liden vakker sølvklat, — og den ære og berømmelse at have været flittige og paalidelige folk.

Andre driver det dog til at tjene guld. I alle fremmede gesandtskaber og hos alle høje personer finder man gjerne en eller flere montenegrinere som tjenere eller hovmestere. «Dem kan jeg stole fuldt ud paa,» sa' vor gesandt i Konstantinopel til mig, da jeg spurgte om grunden til, at man traf hos dem alle montenegrinere. «De indestaar for mig med sit og sine brødres liv,» la' han til.

Sin nationaldragt aflægger montenegrineren kun i yderste nødsfald i det fremmede land. Som sjømand, fyrbøder eller lignende maa han dog tage andre klæder paa; kun én ting skiller han sig ikke fra, det er den lille hue. Den minder ham daglig om hans fædreland, hans folk, den er ham som en fane; det gjælder om at værne den pletfri.

En skipper i Haugesund fortalte mig, at han engang havde havt en montenegriner ombord som matros. Sin lille upraktiske hue vilde han paa ingen maade skille sig fra, — og da han havde optjent sig en bestemt sum, kom han og sa', at nu maatte han reise, han vilde hjem. «Det var det eneste skikkelige menneske, jeg har truffet blandt disse f . . . levantinere. Han havde bare for

stærk heimhug, ellers kunde han gjerne have faaet.
være med mig helt til Island.»

Saa vender da montenegrineren hjem igjen. Det første, han da gjør, er at iføre sig sin nye, smukkeste nationaldragt; revolveren og hans fædrene handschar stikkes i bæltet, og ledsaget af sin nærmeste slægt fremstiller han sig hos sin bygds høvding eller captano. Hos ham modtager han paany det gevær, han indleverede ved sin afreise, han modtager ligeledes patron-tasken med de 40 patroner og bæltet. Nu er han atter montenegriner i et og alt, atter optagen blandt fædrelandsforsvarerne, han træder ved captanoens side fuldt væbnet ud af huset, og han modtages af sine venner og kjendinger med høie tschivioraab.

Han begiver sig saa til kirken, præstens velsignelse lyses over den hjemkomne montenegriner, og dagen ender med en stor familjefest.

Kan hænde kommer montenegrineren tilbage helt fra Amerika. Kan hænde har han maattet være der i flere aar; men man kan være vis paa, at han derfor ikke har glemst sit mo'rsmaal. Han vil ikke synes, det er karsligt at bryde paa sit eget maal, sige «well» ved hvert andet ord eller «yes» ved hvert tredje, han vil heller ikke finde det det mindste fornemt at gaa i kaloscher og guttaperkafrakke eller med løse peltskraver midt paa blanke solskinsdagen.

Vi ser det gamle, berømte kloster Ostrog høit oppe i fjeldet paa den anden side dalen (dér har fundet sted saa mangan fortvivlet kamp), vi passerer den ene valplads efter den anden, vi kommer ind mellem et virvar af fjelde og smaadale — og saa har vi den store slette ved Niksitsch foran os. Vi er færdig med Planinica-ryggen og nærmer os Niksitschko Polje, en dalgryde ikke mindre end 48 kvadrat km. Vi forlader atter den ublandede montenegrinske befolkning og støder paa hist

og her gjensiddende tyrkere og muhamedanske serber. Sletten er rigere end fjeldene, men fjeldfolket ser her som overalt bedre ud, er kraftigere og er velklædt. Saavel omkring Podgoritza som omkring og i Niksitsch ser man lasede mennesker. Det er som i saa mange lande, fjeldfolket er stærkt og vel klædte, sletfolket er lasklædte.

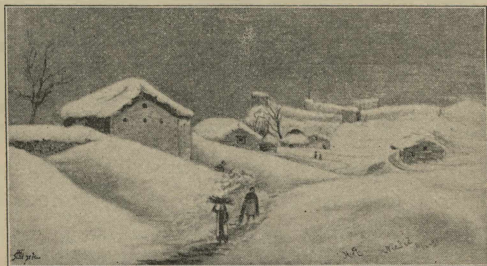
Medens Podgoritza med sine 2 000 muhamedanere og 1 000 montenegrinere er landets største by, saa er Niksitsch med sine 2 000 indbyggere ($\frac{3}{4}$ montenegrinere) landets tredje største. Byen var under tyrkerne stærkt befæstet, og rundt omkring sees endnu fort ved fort. Høiest ligger Trebjeschka Gora. Det blev stormet af montenegrinerne og med utrolige anstrængelser slæbte de beleiringskanoner tvers gennem landet og op paa Trebjeschkafjeldet. Efter 10 ugers beleiring maatte den tapre Iskender Bey overgive sig paa naade og unaade. Fangerne fik til sin usigelige forundring mad og drikke og kunde — gaa sin vei. Ve den montenegriner, der under den krig faldt i tyrkernes hænder. Der var da ogsaa de montenegrinere, der syntes, at man slap tyrkerne for altfor godt køb, og at et hoved kortere kunde nu de fleste gjerne være bleven.

Ligesom i Podgoritza er her ogsaa en ny montenegrinsk smuk bydel ved siden af den gamle usle tyrkiske. De brede, vel oplyste, med træer beplantede nye gader tager sig mærkelig ud i disse skidne Balkanlande. Alt ser saa fredeligt ud under montenegrinernes herredømme, — hvilket man jo neppe skulde tro. De gamle uhyggelige tyrkiske fæstningsmure og de nyere forter forfalder, de lange kaserner indrettes til hospitaler, skole, post- og telegrafkontor m. m.

Men handscharen i montenegrinernes bælte er blank og skarp, revolveren altid ladet, riflen hænger færdig paa væggen, — da kan fæstningerne gjerne forfalde.

I Niksitsch bor guvernøren for distriktet, lægen m. fl. Jeg forespurgt mig hos disse om den i flere tyske aviser omtalte revolution i Niksitsch med fyrstens afsættelse m. m. De havde intet hverken seet eller hørt. Lægen var en ung montenegriner, uddannet i Moskou, en hyggelig, gemytlig, rask kar, en gjæstfri mand, hos hvem mange uforglemmelige timer tilbragtes. Han blev saa indtagen i skierne, at han fik beholde dem tilslut. For hans praxis var de ogsaa til sine tider uundværlige. Sneen maalte $2\frac{1}{3}$ meter paa de fleste steder i selve byen, oppe i enkelte fjelddale var den endnu dybere,

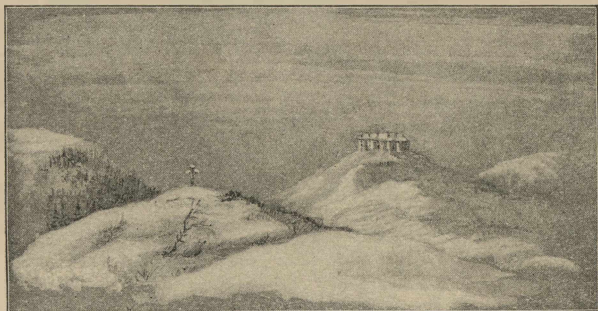

dér laa den i maaneder, og trugerne var daarlige at komme sig frem med. Naar nu befolkningen ser doktoren sin komme saa letvindt frem, saa ta'r man vel efter. I Niksitsch blev der strax sat flere ski i arbeide hos stedets snedker. Hvorledes de kom til at se ud, fik jeg desværre ikke at se.

Skierne fulgte mig dog, inden de havnede i Niksitsch, paa flere udflugter. En dag f. ex. besteg vi selve fæstningen — paa ski, snefanerne laa op over alle mure. Det var noget nyt for den gamle rede og for nogle tyrkiske kjærringer, over hvis hustage skierne let nok fór.

«Allah-il-allah»! — frit oversat: Vor Herre bevare mig vel!

En dags marsch 3: paa ski, og man er ved den østerrigsk-herzegovianske grændse. Veien er ikke vanskelig at finde, den gaar gjennem det berømte Dugapas, hvor tyrkerne omtrent hver gang har marscheret gjennem for at angribe Montenegro, og hvor de ogsaa har maattet udstaa den ene kamp efter den anden. Svære forter og blokhuse var anlagte af tyrkerne den hele vei for at have sikre proviantmagasiner. Skogen, der i disse egne kan være stor og frodig, var ryddet i vid udstrækning, landet lagt øde, nu blomstrer det atter op, efterhvert som de tyrkiske forskandsninger synker i grus.

Enkelte af disse forter ser ud som gamle ridderborge og tager sig høist eiendommelig ud i dette norske høifjeldslandskab. Tegningen forestiller fortet Presjeka ca. 3000 fod over havfladen (966 meter). Underligt er det at vandre gjennem de lange kasernegallerier, hvor hundreder og tusinder af tyrker forhen stadig truede det lille fattige land paa den anden side fjeldet, og saa lægge mærke til, hvorledes nu hytter, skog og marker voxer op paa de gamle hærjede tomter, der hvor de tyrkiske fæstninger smuldrer hen. Det er fattige bygder, der hugges ind gjennem skogene; men de er kristne og

civiliserede. Her er nyt land for de mange, der ellers
maatte udvandre. CRNE GORE ĐURĐE CRNOJEVIĆ

De ser norske ud disse smaa nybygder, husene er som sætre, fjeldet og sneen er som herhjemme, skogen dannes af prægtige furu- og grantrær op gennem skraa- ningerne, bøg, eg, hassel, selje, asp nede i dalbunden.

Der var begravelse ved Presjeka, netop da jeg fór forbi. En uhyggelig begravelse her oppe i høiden, i sneen, mellem stenene. Med megen møie var i dem

haarde jord et lidet hul hugget ud, der blev liget, en mand, lagt i sin fulde nationaldragt. Under kvindernes klageraab gik hele forsamlingen hen for at finde hver sin sten, lægge den over den døde, saaledes lukke graven, lægge den hensovede i haug og vise ham den sidste vennetjeneste.

Over graven holdes ingen taler, men en for en af følget og især af kvinderne træder frem og synger døds- sangen til den afdødes pris. Sangen er næsten altid

lavet paa staaende fod, vers for vers synges der, den ene løser den anden af, vilde klageraab høres ind imellem. Er den døde en mand, da synges der om hans krigerske bedrifter, er det en kvinde, om hendes godhed og kjærlighed og om det svære savn, der er efter hende. Mange af disse improviserede sange skal være af megen skjønhed.

Naar en mand dør, lægger hans hustru eller moder hans kappe (egentlig langt plaid, «strouka») foran dørtærskelen, sammen med hans vaaben og hue. Saasnart dødsbudskabet naar venner og bekendte, brydes ud i høie klageraab, og man begiver sig til dødshuset for at bevidne sin deltagelse. Mændene marscherer frem for sig, syngende dødssange, kvinderne bedækker hovedet med et sort slør, og en efter en under lydelige klageraab nærmer ogsaa de sig sørgehuset. Paa veien tilbage gennem Zetadalen kom jeg netop til at overvære en saadan forberedelse til en begravelse.

Det fattige dødsleie, den hele dystre ceremoni var yderst uhyggelig.

Under de tidligere feider kunde det let hænde sig, at kun husfaderens eller sønnens hoved kom tilbage. Man tænke sig, hvilke uhyggelige scener der knyttede sig til en begravelse af et saadant grinende, blodbesudlet hoved, de vilde hævnraab, de skjærende klageskrig.

Efter husets raad bydes følget paa begravelsesdagen et gravøl, der minder i et og alt om vore egne før i tiden. Man spiser og drikker fremfor alt, og enhver, som kan, synger et draapa til den hedenfarnes pris. Tidligere var det almindeligt at vise sin sorg ogsaa ved at sønderrive sine klæder og sit ansigt; men disse barbariske skikke er ved lov nu forbudte og derfor fuldstændig ophørte.

Et bryllup fik jeg ogsaa paa min reise anledning til at se. Det var en morgen i Podgoritza, at jeg vaagnede ved hestetrampen og livlig skydning.

I en fart kom det rimele lille vindu op, jeg tænkte mig strax, at nu bærer det vel løs mellem albanesere og montenegrinere, jeg saa henover den hvide slette galopere en snes montenegrinere med landets fane mellem sig, riflen i haanden, en hest uden rytter kom efter, — dette maatte jo betyde ufred.

Jeg fik skierne paa benene og labbede ivei saa hurtigt som muligt for dog at faa se lidt af denne første begyndelse til en ny balkankrig.

Der faldt atter nogle skud ved nærmeste landsby, — jo, her maatte ufred være løs, her var grændsen; men rytterne forsvandt videre op imod Kutschifjeldene, — og jeg saa hverken døde eller saarede.

Paa min vei næste dag op gjennem Zetadalen kom jeg til selve huset, hvor bryllupet holdtes. Dette holdes ikke i brudens forældres hus, men i brudgommens.

Et bryllup i Montenegro er en meget omstændelig ting med en mængde ceremonier af mythologisk og symbolsk betydning, den geistlige vielse spiller en fuldstændig underordnet sag, om end denne selvfølgelig maa til. Rytterne, som jeg havde seet, var brudgommens to forlovere (djever) og brudesvende (svati), der efter at fæstermaal paa lignende vis som hos os havde fundet sted, nu med fane og skydning og megen hallo drog afsted for at hente med vaaben ihaand en brud. Fra brudens hjem var en lignende rytterhob reden ud, ved sammentræffet havde de leveret en skinfægting, saa drukket brors-skaal sammen og derpaa under skydning og sang redet i vildt galop til brudens hus, hvor brudgommens mænd havde at fylde brudens kiste med gaver. Efter megen jammer og klage fra moderens og brudens side, efter megen traktering, kan bruden endelig faa drage afsted. Hendes broder ta'r af hende den lille hue og lægger den gifte kvindes mørke klæde over hendes hoved, — dermed er hun fra hendes familje betragtet

som allerede gift, og hun forlades af alle sine. Usunde galop og under stadig skydning vender forlovere og brudesvende tilbage med bruden og fører hende lige til bygdens kirke. Her møder brudgommen op med sin fader, og efter mange omstændelige ceremonier er de to unge endelig viede. I bryllupshuset er der den kvæld megen dans og lystighed, og den fortsættes næste dag, da der «gives i skaalen». Bruden giver da om morgenen alle gjæsterne vand til tvætning, øser det paa montenegrinsk vis over hænderne, og i hendes kande lægges der da penge efter enhvers raad.

Tidligere blev ægteskabet ofte indgaaet alene ved forældrenes mellemkomst, som oftest af fornufthensyn, uden at spørge de unge tilraads; de mange skilsmisser bevægede den forrige fyrste Danilo I til at arbeide for en naturligere og fornuftigere indgaaen af ægteskabet. De unge skal nu være lige saa heldigt stillede i Montenegro som i de dannede klasser i vort eget fædreland.

At hente bruden med vaaben ihaand tyder paa den gamle skik at bortføre hende eller stjele hende. Den som i det moderne Montenegro gjør det, blir landsforvist. Brudgommen maa anmelde bryllupet tre dage i forveien til bygdens præst, saa at denne kan faa tid til at spørge bruden, om hun er enig. Vier præsten hende uden dette, blir han afsat. Gifter en pige sig mod sine forældres samtykke, saa er dermed intet at gjøre.

En liden visit ind i Herzegovina var paatænkt; men den maatte opgives paa grund af pasvanskeligheder. Hele grænsen er af østerrigerne afspærret ved en fortrække, — og uden pas reiser man ikke ustraffet i Balkanlandene — Montenegro undtagen, der er alt frit.

Saa drog jeg tilbage til Cettinje og tilbragte dér endnu en saare interessant og behagelig tid.

Montenegrinernes hjem m. m.

Et nøisommere folk end montenegrinerne findes neppe i Europa, deres levevis er i høieste grad tarvelig. Kun i én ting er de flotte og det tilgavns, det er i klæde-
dragten. Deres store selvfølelse og selvagtelse forbyder dem at gaa laset eller daarlig klædt.

Husene i det indre, de rigtige bondehuse, er byggede mange gange som en tarvelig sæter vestenfjelds, hvor der ligesom i den største del af Montenegro er knapt med tømmeret. Raat tilhugne stene danner væggene, ofte er der ikke kalk mellem fugerne engang, nogle krogede grene med halm over danner taget. Det første hus paa ovenstaaende tegning fremviser et rigtig ægte bondehus. Glas i vinduerne findes ikke altid, ofte kun tarvelige trælemmer. Døren er en ægte sæterdør, staar som regel aaben baade dag og nat. Vinden, der ofte i Montenegro, i et saa høit liggende land kan være særdeles voldsom, faar saaledes rigtig lov til at muntre sig mellem væggene.

Skorsten findes sjelden, husene er indrettede som vore tidligere røgstuer, hvor ilden brænder paa en peis eller arne midt i stuen eller borte i et af hjørnerne. Røgen maa se til at komme sig selv ud et eller andet sted, gennem døren, vinduerne eller helst gennem det ikke altfor tætte tag. «Ljore», som hos os, saa jeg sjelden. Naar man derfor i middagstiden nærmede sig en montenegrinsk landsby, saa det ud, som om en hel del huse stod ifærd med at brænde op, røgen væltede ud gennem alle sprækker.

Lad os gaa ind i det første hus. Vi banker ikke paa, det er som hjemme paa landsbygden, gaar bare ret ind. For røg kan vi maaske i øieblikket intet se; men snart har vi vænnet os til belysningen, og vi ser da, at omkring baalet, der brænder paa nogle store stene i midten af stuen, sidder paa lave stene, træskamler eller lave stole mænd, kvinder og børn. Fra en stol, lidt finere end de andre, maaske udskaaren, eller fra en sten med en pude paa, reiser husbonden sig, han gaar den fremmede imøde, giver ham haanden, ønsker ham velkommen og fører ham bort til høire for sin egen plads, høgsætet. Værten lægger en pude tilrette for gjæsten, husmoderen børster sneen af klæderne, og med venlige ord vises den fremmede tilrette. Kvinderne trækker sig gjerne noget tilbage, børnene blir staaende.

Efter at de almindelige hilsningssætninger er udvexlede og efter at have besvaret saa godt som muligt alle spørgsmaal om, hvorfra én kommer, hvor én skal hen, hvad man bestiller o. s. v. — akkurat som hjemme hos os — faar man tid til at se sig lidt om.

Mørke røgede vægge uden al stads, det er alt hvad man ser. Riften og patrontasken paa væggen, korset og et helgenbilled er den eneste prydt, — maaske dog et oljetryk af fyrsten og den russiske zar. En keiser i oljetryk paa væggen maa fjeldfolket dernede have lige-

som her nordpaa. Maaske hænger der erobrede vaaben paa væggen, men det er sjelden; man har solgt saa mange af dem — ligesom hos os. En erobret fane kan man maaske ogsaa faa se; den er erobret af husets herre i blodig kamp, den er hans og hans slægts eie. Mærkelig nok har man dernede lige saa lidt som hos os værnet om de mange erobrede trofæer. Man syntes vel dernede, at det blev for meget at dyngge op, — hos os, at vort folk ikke maatte mindes krigens gjerning, at det var lidet at tale om, hvad vore fædre havde lidt og stridt i den kamp, som blodig var, for landets frihed og selvstændighed.

Her er en tarvelighed i bohavet saa stor, som man kun kan finde det i et sydens land; men tyrkerne har brændt og skjændt saa mangen gang i disse egne, at de nøgne stenvægge og det fattige halmtag vel tilslut har vist sig som det mest hensigtsmæssige hus. Dog der er et møbel, der vækker vor levende interesse, og som virkelig ser helt pynteligt ud, det er husmoderens kiste. Den er jo akkurat som jenternes kister hjemme, blaa eller rød-malede med mange snirkler og roser og aarstal og forbogstaver. Den er hendes fæstermaalsgave fra manden, og deri har hun alle sine bedste klæder og andre kostbarheder. Hun lukker kisten op, og frem kommer en brændevinsflaske og — ja, sa' jeg det ikke — et stedteløst glas; gjæsten skal bydes en velkomstskjænk.

Det hele var saa hjemligt, at jeg syntes, jeg maatte vise den samme gode levemaade dernede som i egen bygd, og jeg sa' da neitak først én gang, saa to, og saa efter den tredje gang slugte jeg drammen. Mit montenegrinske ordforraad var ikke stort, at takke paa en skikkelig maade lærte jeg neppe. Et ord havde jeg dog strax lært og passer altid paa at faa tag i i ethvert land, hvis sprog er mig fuldstændig ukjendt, og det er, hvad «godt» betyder. Paa montenegrinsk heder det «dobra»,

og jeg takkede da for drammen ved at gnide mig behagelig paa maven og sige: «dobra, dobra, dobra»! Det skjønte altid mine værtsfolk og smilte henrykt til den eiendommelige kompliment og tak. — Forresten — den montenegrinske snaps er «fælt vond». Man ta'r sig gjerne en snaps («raki») i Montenegro; men man skal endnu aldrig have seet en drukken montenegriner, paa staar flere reisende, — og jeg med. Hans stolthed, æresfølelse og selvagtelse er selvfølgelig for stor.

Som herhjemme — mad blir strax sat over for den veifarende gjæst, og snart koger det lystigt i den store gryde over ilden. Imidlertid bydes man en røg af en chibouk (tyrkisk pibe) eller en cigaret, og en kop kaffe sættes ogsaa frem. Kaffeen koges «paa gloa» i en liden messingkande paa orientalsk vis.

Maden kan være bra'; men som regel passer den lidet til en almindelig reisendes europæisk forvænte mave; man maa være fjeldbeboer selv for at klare kosten. Og endda kan det knibe haardt. Kjødets er haardt, seigt og røget, flæsket er gammelt og harskt og svært salt, brødet tungt, haardt maisbrød. Er man imidlertid ikke aldeles uvant med norsk spegekjød, gammelt stabburflæsk og fladbrød, saa greier man det nok. Selv om man er afholdsmand, vil en dram, ikke før, men til og efter maden synes én en velgjerning.

De gamle nordmænds yndlingsspis i Valhal skal jo have været harskt flæsk og sød mjød. Enkelte af vore fjeldfolk vilde den dag idag neppe have noget imod den guderet. Paa mangt et stabbur kan man endnu finde skinker og flæskesider, der har lagt et eller to snese aar bag sig. Det var ikke med liden stolthed, at gamle Ola H.—stad i Gudbrandsdalen sa' til veiingeniør S.—son, da han viste frem det vældige stabbur: «Du kan faa flæsk, omtrent som du selv vil ha' det. Her begynder vi nu med den skinken, som

blev hængt op, da jeg blev baaren til daaben, og videre har du aargangene nedover.»

«Der var skinker paa min far's stabbur,» fortalte en vossing mig, «som var saa gamle, at naar man slog paa dem med en stok, «so fauk og rauk» der af dem, saa én kunde have trængt at holde paraply under.»

Montenegrinernes flæsk var ogsaa harskt, — og vinen gjerne sød.

Grisene i Montenegro førte et ligesaa frit, friskt og raskt idrætsliv som landeveisgrisene den dag idag i enkelte af vore fjeldbygder, hvor de kapløber grind imellem med alle ungerne. Grisene dernede gik ude midt paa kolde vinteren sammen med gjeder og sauer. Som en naturhistorisk mærkværdighed kan anføres, at de har kruset bust. Derfor ved man ikke, første gang man træffer et sligt bæst i dybe sneen, hvad det egentlig er for dyr, førend man hører røsten.

Som herhjemme bør man for at glæde værtsfolket spise og drikke saa meget som muligt og gjerne lade sig nøde.

Sammen med gjæsten spiser alene husbonden, husmoderen koger og varter op, børnene holder sig beskæftiget tilbage og staar den hele tid.

Der kommer flere montenegrinere ind, de vil gjerne hilse paa den fremmede — og faa sin nysgjærrighed en smule tilfredsstillet. Saa sidder vi da omkring baalet mand efter mand, alt efter vor stand og den ære, som værten vil vise én. Man skal ikke her være for beskeden, men holde frem til sit berettigede sæde.

Saa kommer ogsaa bygdens høvding eller kommanderende officer ind for at hilse paa den fremmede. Da reiser alle sig, og ingen sætter sig, forinden «captanoen» har taget sæde, nærmest gjæsten og nærmest høgsætet. En tolk er gjerne med, og saa gaar da passieren rigtig løs. Desværre — Norge var et fuldstændig ukjendt land

for næsten alle mine montenegrinske venner. De slog sig tiltaals med den oplysning, at Norge laa ved siden af Rusland, og at der aldrig havde været krig mellem de to lande, — samt at jeg paa ingen maade var en af disse lidet yndede «schwabski». Rusland har altid været Montenegros allierede og gode ven. Til éns religion spørges der ogsaa bestandig. Da montenegrinerne, til trods for deres religionskampe baade mod tyrkerne og de romersk-katholske stammer af albaneserne, er meget tolerante, lod det ikke til, at en liden uoverensstemmelse i religionen skulde gjøre noget skaar i vort venskab. Præsterne var netop mine bedste venner. Den ting, at nordmændene hverken troede paa Mahomed eller paven, lod til at glæde dem.

En gammel mand kommer maaske ind, efterat kredsen forlængst er sluttet. Da reiser atter alle sig. Respekt for alderdommen! Han føres til sæde efter gjæsten og captanoen, — saa sætter de andre sig, og først efterat den gamle er bleven adspurgt om hans befindende m. m., kan samtalen af de øvrige fortsættes.

Det lakker mod kvæld, baalet er den eneste belysning, der kastes mere brænde paa, og et mere malerisk skue end disse mørke krigere i de farverige klæder og med de glimtende vaaben, omkring det flammende baal, kan man neppe tænke sig.

Lad os se lidt nærmere paa den montenegrinske nationaldragt (se tegningerne side 18 og 37 m. fl.). Mærkelig nok finder vi den plag for plag igjen i enkelte af vore gamle nationaldragter. — Vi skal se.

Paa hovedet bærer de en liden hue (kapa), rød pul, sort rand, den beskytter hverken mod sol eller regn. Den er ikke ulig vor gamle «kollehue». Over den grove lærredsskjorte bæres vesten (djamadan), der er rød, ligesom den var hos os til høitids. Den knappes ikke, men hægtes i den ene side. Udenpaa vesten bæres en

CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

hvid vadmelsfrakke, aaben i brystet, den gaar som regel ned til knæet. Den samme hvide vadmelskofte horte ogsaa hos os til kostumet. Om livet snor montenegrinerne et langt mængfarvet skjærf af uld eller silke, og deri stikkes handscharen og revolveren. Hos os bar man om livet det brede læderbælte, hvori tollekniven hang. De samme blaa vide vadmelsknæbuxer, de samme hvide sokker — og de samme slags sko bæres. Opankaen er igrunden intet andet end lauparskoen, kun er opankaen, hvis overlæder bestaar af en tæt række læderremme, endnu smidigere, endnu lettere og mygere som fjeldsko. Lydløst og let hopper montenegrineren fra sten til sten, de hullede kalkstensbjerge tillader, at han kan klatre næsten lodret op, og at han uden fare kan komme sig frem overakt.

Denne deres nationaldragt bæres af alle, fra fyrsten og generalen ned til den fattigste hyrde og simpleste soldat. Der er éns snit, éns farve, kun bærer enkelte klæde, hvor andre bærer vadmæl, og de høieste personer bærer guldbroderier, hvor de lavere officerer og soldater bærer uldbroderier.

Officeren bærer et lidet sølvmærke (landets vaaben, ørnen) i sin hue, underofficeren en liden blikstjerne.

Enkelte gamle familjer bærer undertiden, som f. ex. krigsministerens adjutant paa billedet fra Podgoritza, en sølvkyrads (toké). Dette er altid et arvestykke, der ofte kan være meget gammelt. For en stor del bestaar brystpladen af rader med sølvfiligranskapper, akkurat saadanne, som sætersdølerne endnu bruger, og som nu holder paa at forsvinde blandt udlændingernes nips.

Montenegrinernes klædedragt er temmelig éns sommer som vinter. Det eneste vinterplag de har, er «stroukaen», et langt sort kasteplag eller plaid, der slænges over begge skuldre og falder ned til begge sider som to sorte vinger.

Den overordentlig haardføre maade, hvorpaa montenegrinerne opdrages, de tilvante voldsomme temperatur-
overgange, de aabne, luftige huse, deres idrætsliv — alt
gjør, at de lidet bryr sig om nogle grader mere eller
mindre varme eller kulde. Paa de jordtrampede gulve, i
de aabne huse, hvor sneen fæg ind gennem dør og
vinduer, sprang smaabørn omkring og legede barfodet
og ofte kun med en liden skjorte paa. At se kvinder bar-
fodet gaa ud i sneen for at hente vand var heller intet
usædvanligt. Naar baalet blev tændt, søgte alle rundt
dette og fik saa sine kolde hænder og fødder varmede.

Om natten ruller de sig ind i sin strouka, og paa
nogle brædder, et risknippe eller paa den bare jord søger
de sin hvile. At reise ind i det indre af landet midt-
vinters kan derfor bare for nattens skyld være betæn-
keligt nok.

Selvfølgelig faar gjæsten det bedste, man kan byde
én; men det er ikke meget, og man faar nøie sig
mangen gang med at rulle sig ind i en strouka paa
montenegrinsk og lægge sig saa nær ilden som muligt.
Saa steges man paa den ene side og fryser stiv paa den
anden; man vender sig og lader de to menneskehalvdele
skifte skjæbne. Frit for lidt kribbel-krabbel er de monte-
negrinske senge ikke desværre.

Hvis der er lidt knapt med vadskevandet næste
morgen, skal man ikke strax, som enkelte reisende har
gjort, udskjelde montenegrinerne for at være svinke.
Husk paa, hvor vanskelig de har det ofte for at finde
vand. Har de vand, ser man dem vadske baade ansigt,
hænder, hals og hoved. En smuk skik er det, at hus-
moderen eller hendes datter om morgenen hælder vand
for gjæsten. Han vadske da først sine hænder i fadet,
og over de rene hænder hælder pigen vand af en stor
kande; med de rene hænder og det rene vand vadske
han saa hoved og hals.

Et ligesaa tiltalende indtryk som mændene gjør og saa kvinderne, og maaske vinder endog de sidste. I det fattige land og med den altid store børneflokk maa den montenegrinske kvinde arbeide meget haardt. Om vinteren dovner mændene sig som alle fjeldfolk rigtig godt, for kvinderne er denne tid ligesaa haard som altid, — og saa har hun ikke engang den tilfredsstillelse at være sidestillet med manden. Kvinden viger vei for ham, det er hun, ikke han, der kysser paa haanden, hun staar, naar han sidder; hun tier, naar han taler. Og dog er den montenegrinske kvinde visselig meget lykkelig, — saalænge i alle fald hun faar beholde sin mand, saalænge ikke hun maa dele skjæbne med saa mange af sine i dette «enkernes land» at se manden falde i kampen. Kvinden er i Montenegro hellig, — derfor er hun ogsaa fri blodhævnen, selv om hun paa gammel sagavis var den, der havde egget og egget til drab. Hun er slægtens og de kommende slægters moder, hun kan ubevogtet og alene reise, hvor hun vil, ingen vil antaste hende, fornærme hende. Selv i det vilde Albanien gjælder denne regel. At fornærme en kvinde vilde i det ridderlige Montenegro ansees for den største skam, — at slaa hende, mishandle hende utænkeligt. De montenegrinske kvinder er meget venlige, elskværdige, de spøger gjerne med den fremmede, de er altid i godt humør, tjenstvillige, blide, — akkurat som en kvinde skal være; men om en fremmed vilde besvare denne ligefremme, uskyldige munterhed med den mindste upassende spøg, da maatte han helst se til at vare sig. I det kapitel taaler montenegrineren ingen spøg, selv gjæstfrihedens love vilde være døde for ham. Vedkommende kvindes ære vilde være hele hendes slægts ære, kun blod kunde aftvætte fornærmelsen. Cyprien Robert siger herom i sin bog: «Kvinden er uantastelig; derfor er hun frygtløs og tillidsfuld ligeoverfor selv den ukjendte, idet

hun føler sig overbevist om, at ingen ærerørig handling vil blive vist hende, — og skulde nogen vove at angribe hendes ære, da vilde døden være fornærmeren vis.»

Kvinderne, fra fyrstinden ned til den simple faaregjæterske, har samme nationaldragt; den er mørk og alvorlig. Eiendommeligt er de aabne, hvide, ærme-løse kaaber.

Til de nys skildrede gode egenskaber hos den montenegrinske kvinde kommer hendes allerbedste, som ærbarhed, trofasthed og arbejdsomhed samt en fædrelandskjærlighed og tap- perhed, der kun kan sidestilles med mændenes. Ofte har hun blødt for sit land i selve mændenes rækker og derved tjent sit land baade med sine sønners og sit eget blod. Hendes fornemste og vigtigste rolle i felten har dog ikke været i første linje som kjæmpende, men som træn- og sanitetssoldat. Kvinderne har alene kunnet sætte den montenegrinske hær istand til i løbet af nogle timer at staa ved grændsen. Al proviant, ammunition m. m., som en hær nødvendigvis maa føre med sig, og som sinker alle andre arméer saa meget, det bærer den montenegrinske kvinde paa sine skuldre — og over bjerg og dal.

Det er utroligt, hvad en montenegrinsk kvinde kan bære. I Cattaro saa jeg jo allerede den første dag prøver nok; men jeg skulde faa endnu mærkeligere ting

Anm. Tegningen hentet fra L. Kubas værk over Montenegro.

at se en dag, da jeg besøgte et af de mange patron-
depoter, der findes rundt om i landet. (Montenegrinerne
mener nemlig som fornuftige mennesker, som praktiske,
alvorlige folk, at det er for sent at begynde at ordne
sit forsvarsvæsen, naar fienden allerede staar for døren;
vil man sit fædreland vel, har man de sager i orden
allerede før.) I dette depot laa kasse ved kasse; de var
ganske smaa, og jeg spurgte, hvor tunge de var. «40
kilo,» var svaret. De er beregnede en pr. kvinde. Men
der er dem, der marscherer afsted med to saadanne, 80
kilo ialt. 80 kilo! — passende kløv for en fjordhest!

— — — — —

Enhver reisende, der har været en tid i Montenegro,
vil ikke kunne andet end føle megen beundring og
sympathi for dette djærve, kjække folk, — jeg havde den
til med paa forhaand.

«Men har da montenegrinerne kun dyder, ingen
lyder?»

Fri for lyder er ingen, og til montenegrinernes
værste regnes deres hævnjerrighed, stolthed indtil hov-
mod, snuhed, foragt for andre nationers lærdomme, for-
agt for al industri og haandværk. — Men, — saa har
de ogsaa en hel del dyder at flyde paa.

Flere ligheder mellem montenegrinere og nordmænd.

At høre fortælle en montenegrinsk familjes historie
det er træk for træk at høre en islandsk ætsaga blive
forelæst; det er de samme fortællinger om fjeldfolks
ubændige, vilde sind, stride vilje, det er blodhævn,
familjefeider, trofasthed i venskab, had i hævn, tapper-

hed og vild dødsforagt. For montenegrineren gjælder det den dag idag det samme, som for os før var saa vigtigt, at der ikke gaar ondt ord efter én, at naar frænder og fæ dør, saa dør ikke dommen over den døde, og at hele livet derfor har intet at sige mod denne dom.

For at opnaa at blive besunget som helt vover montenegrineren alt; livet er for ham intet mod dommen i sangen efter hans død. Derfor er ogsaa døden paa valpladsen ham en kjær tanke, derfor styrter han sig vildt ind i kampen, valhal er aaben, gennem slægterne vil sangen lyde til hans og hans slægts ære.

I kampen fulgte valkyrier de gamle nordmænd, valkyrier følger den dag idag montenegrineren i kampen. De heder dernede «vila» og er tre i tal. De bor paa det hellige bjerg Lovtschen, derfra holder de vagt for Tsernagora, og truer faren, da bringes kirkeklokkerne til at klemte, foran de tapre i kampen gaar de tre hvide valkyrier, i deres favn, omsuset af hvide vinger, svinger de tapres sjæle sig op til de evige boliger, hvor heltene, faldne i troeskampene, ta'r dem imod. Dette tror montenegrineren endnu paa; — vilaerne er lysalfer, sendte af Vorherre til hjælp i kampen.

Venskabsfølelsen er saa udviklet hos montenegrineren, at ikke sjelden indgaar to venner fosterbrorskab, og da er de for Gud og mennesker som brødre at regne. De to skjærer sig i armen, de lader blodet rinde ned i salt, dette strøes paa brød, det spises, og præsten lyser sin velsignelse over dem. — Et skal saa i fremtiden gaa over dem begge paa gammel norsk vis.

Dette var kun smaatræk, — som dog er mærkelige nok sammenholdte med, hvad tidligere leilighedsvis er fortalt.

— — — — —
 Saa var der et andet træk af folkekarakteren, jeg vil berette om. Kong Harald Haardraade bød engang

op den norske hær til leding; med den før han over til England, og det kom til det store slag ved Standford bro. Det gik nordmændene galt, vi ryddede kun veien for vore brødre, normannerne. En liden hob stod endnu igjen, og den blev opfordret til at lægge vaabnene ned, saa skulde den faa grid. Men da staar der skrevet slig i sagaen, «at da raabte nordmændene alle som én, at før skulde de stupe den ene ovenpaa den anden, før de tog imod grid af engelske mænd.» Og de stupede ogsaa mand over mand. Men der gik dom over hver en død i landet hjemme, og ropet fra Standford bro bar frem til Norges dybeste dale, og dommen og ropet gik fra slægt til slægt, og da nordmændene atter stod til prøve i de 7 lange krigens aar fra 1807—14, vi var et lidet fattigt folk ligeoverfor stormagter som England, Sverige, hungersnød og misaar, det var et Montenegro mod vældig overmagt, da raabtes der atter det gamle hærraab, og det folk, det kunde ikke dø. Det samme kampraab har man hørt i Montenegro ogsaa saa mangen gang, mand har stupet ovenpaa mand, det har været den samme djærve mandighedens aand, der har besjælet hver og en. Et saadant folk kan vistnok beseires, men ikke underkues, thi det folk, det har i selve nederlaget den nationale gjenfødelses kraft i sig, det dør ikke, det staar op paany, — det seirer tilsidst. Men det folk, som feigt lægger vaabnene ned og mener, at det nytter ikke saa alligevel, at overmagten er for stor, det har mistet troen paa sig selv, det er veigt og feigt, det folk er viet undergangen, det gaar i sin grav, det dør, — og det var ingen bedre skjæbne værd. Og i graven ta'r det med sig dommen, — og den lever i slægterne og i folkene, i historien længe, længe efter.

At erklæres fredløs, utlægd, at maatte rømme land og rige var blandt nordmændene, som det endnu er blandt montenegrinerne, den forfærdeligste straf, der

kunde ramme et menneske. Mange har af begge folk foretrukket døden.

I Montenegro har man ingen værnepligt, kun værne-
ret, idet man anser det som en selvfølge, at hver vaaben-
før mand regner det som en ære at værne om foster-
jorden. Falder fienden ind i landet, da gaar man «mand
af huse». I 1853 var der to mand, som ikke fulgte
det almindelige opbud. De blev med haan jaget ud af
sit fædreland, de nationale klæder dem berøvet — og
de fulgtes og følges og skal indtil sene slægter følges
af den folkedom, som lyder blandt alle folk, og som
paa norsk udtrykkes ved hine kjendte ord fra Sinclairs-
visen om dem, der ikke mødte, da fienden faldt ind i
landet:

«Forbandet være det niddingsdrog,
som da sit blod vilde spare!»

Ungdommen, armeen.

De unge montenegrineres opdragelse gaar fra første stund af ud paa at gjøre dem til gode borgere af samfundet. Saavel i hjemmet som i skolen blir der indprentet dem, gutter som piger, at fædrelandet skylder de alt; at gjøre det lykkeligt, stort og stærkt, det skal være deres maal; at de bærer det stolte navn af de sorte fjeldes sønner og døtre, at de for dette

navns skyld aldrig maa handle ussel og lavt, holde sit lands navn og fane høit; — at de er sat som vogtere for den kristne religion paa Balkanhalvøen, at fra deres folk skal befrielsen fra muhamedanernes aag komme.

Tiltrods for det overordentlig hjertelige forhold, der eksisterer mellem forældre og børn, er opdragelsen i hjemmet meget streng. Fra tidligt af læres børnene til ubetinget respekt og lydighed mod sine forældre. Som voxne skylder de fremdeles denne respekt og lydighed mod husets, slægtens, stammens ældste eller mod den i bygden kommanderende officer.

En reisende siger: «Montenegro vilde være mødrenes paradis, hvis det ikke samtidig var enkernes land.»

Tidlig hærdes den unge montenegriner; landets fattigdom, barskhed og de uafslidelige krige gjør ham til en moderne spartaner. Vinteren er meget kold og blæsende, sommeren utaalelig varm, husene er aabne i alle kanter, alene ved det sjelden tændte baal kan han om vinteren faa varme sine stivnede lemmer, han vænnes fra barnsben altsaa til at taale streng kulde og stor varme. Hungersnød er ikke sjelden oppe mellem fjeldene, vandet mangler; tørst og sult blir han altsaa ogsaa snart fortrolig med.

Gutten er neppe kommen sig bort fra moderens skjorter, førend et idrætsliv begynder, der drives som intet andet steds — som helt folk betragtet. Sammen med sine kamerater øves der kapgang og kapløb, brydning, hoppen m. m. Af sin fader lærer han allerede som barn at haandtere revolveren — og maaske ogsaa handscharen. Det første vaaben faar han allerede i sin tidligste alder. For den reisende er det helt besynderligt at se smaa gutter, knapt nævestore, spankulere omkring med sin seksløbede revolver i bæltet. Paa billedet af de to bondegutter sees ogsaa revolveren i begges bælte.

Og vaabnene bæres ikke bare til stads. Gutterne lærer snart at behandle dem, de blir snart sikre skyttere, værgjærrigheden er snart vakt i dette stolte, ridderlige folk.

Handscharen er det hellige vaaben, den har maaske fulgt slægten mand efter mand, den har susende kløvet

saa og saa mange tyrker, der knytter sig et helt lands historie til et saadant vaaben, og det er med bævende ærefrygt, at gutten svinger det blanke, skarpslebne staal. Engang skal han maaske fæste nye bedrifter til dette vaaben til fædrelandets frelse, til hans slægts ære og berømmelse.

Ti aar gammel regnes han allerede at høre med til hæren, det gjælder for ham og hans forældre, at han allerede da kan behandle et gevær.

Sytten aar gammel indtræder han i den egentlige aktive hærs rækker. Han modta'r da af staten gevær, patrontaske og 40 patroner, handschar og revolver maa han selv holde, og fuldt væbnet træder han stolt frem for sin slægt og sin bygd, — han er fædrelandsforsvarer ligesom de voxne mænd, han faar lov til at følge første opbud, naar kirkeklokkerne klemter, og ufreden er brudt ud.

Han gennemgaar ogsaa det aar rekrutskolen, der for artilleriet er 8 maaneder, fordelt paa 2 aar, for infanteriet kun halvt saa lang.

I armeens rækker staar montenegrineren til sin død eller i alle fald saalænge, som han er vaabenfør mand. Hvert aar har han ca. 20 dages tjeneste, det er det hele; men efter 30—40—50 aars forløb vil det samlede dagantal dog blive ganske betydeligt, — og et eller andet felttog vil desforuden de fleste montenegrinere have paa sit rulleblad.

Exercitien drives paa europæisk vis, flere af deres officerer er uddannede paa Europas første krigsskoler, desuden har de egen krigsskole. Underofficererne vælges af kompaniet eller bataljonen mellem bygdens tapreste og mest anseede mænd.

Nationaldragten er deres uniform, riflen hænger stadig med de 40 patroner paa væggen, ammunitionsmagasiner findes i hver bygd, revolveren er lad og

handscharen bæres fra morgen til kvæld, trænet stadig marschberedt, hver mand opdragen til at taale alle et felttogs savn og anstrængelser, en saadan armé er let at mobilisere, let at benytte naar og hvorsomhelst og er, — hvad historien har vist — meget farlig.

Om denne hærs tapperhed og mod er det unødvendigt at tale. Om en enkelt af dens øvrige gode egenskaber kunde maaske nogle ord være af interesse, og det er om dens overordentlige marschdygtighed. Paa denne har den montenegrinske hær ofte givet prøver, der kan sidestilles med, hvad romerne og Napoleons soldater præsterede.

Uden at tyrkerne ved Spuz fik nys om det, marscherede en aften næsten hele beleiringskorpset 6000 mand bort, det havde mellem 80 og 90 km. at marschere til Antivari. Om end med flere mand omkomne af overanstængelse, naaede korpset frem næste dags formiddag og kastede sig øieblikkelig mod tyrkerne, der her intet anede om nogen større montenegrinsk styrke, og som i uorden flygtede. Efter kampen marscherede den største del af korpset atter tilbage til Spuz.

Et andet eksempel: I 6 timer havde montenegrinerne staaet under vaaben, de marscherede saa i 14 timer over stok og sten, først ved midnat holdt de rast; efter disse 20 timers anstrængelser, uden hvile, uden mad, manglede der ikke en eneste mand, — og næste morgen leverede de slaget ved Voutschidol.

Gjennem sine mange krige har montenegrinerne faaet fuldt øinene op for den store fordel at have heller faa og gode end mange og slette soldater — og at have eliteafdelinger. Det er kun i yderste nød, at alle aarsklasser er blevne opbudte. Som regel har man nøiet sig med 1ste opbud, alle de fuldt vaabenføre mænd. Men inden dette 1ste opbud er der en 1ste klasse, «de flyvende» kaldet. Det er alle dem, der paa mønstrings-

dagen har kunnet — fuldt væbnet — marschere 120 km. i løbet af et døgn. At gaa 100 km. paa en dag er ikke noget særdeles umuligt, 120 km. syntes mig dog noget stærkt, og jeg kunde ikke lade være hos den montenegrinske krigsminister selv at forespørge mig nøiere om den ting. Han stadfæstede det opgivne med sit navns underskrift. At blive staaende længst muligt blandt «de flyvende» er enhver montenegriners ærgjærrigheds maal.

Naar man betænker montenegrinernes stadige idrætsliv og deres militære ærgjærrighed, samt — har man selv seet dem med store byrder let tilbagelægge 60—70—80 km. paa en dag, saa kan man nok gaa med paa de 120 km.

En gang om aaret samles ved Cetinje paa den store slette hver bygds sprækeste ka'rer til mandjævning. De fremmødte er af alle samfundsklasser, officerer som soldater, præster som bønder, unge som gamle. Da skydes der tilmaals med rifte og revolver, fjelde bestiges med svære byrder, kapgang og kapløb øves, brydning, sprang, stenkast m. m. Den seirende modtager hverken medaljer eller pokaler, langt mindre penge. Bevidstheden om at have glædet sit fædreland, sin bygd og sin slægt er ham nok.

Efter alt, hvad vi har hørt, maa den montenegrinske soldat jo være i besiddelse af mange ypperlige egenskaber: han er lydig mod sine foresatte, tapper og modig, fædrelandskjær, vaabenfør, haardfør, nøisom, marschdygtig, — og endnu kommer hertil: han er en varmt troende kristen. Det gjælder i Montenegro som overalt: den bedste kristen er den bedste soldat som den bedste borger. Intet foretages hverken i fred eller krig, uden at montenegrineren søger kirken om dens velsignelse og bistand. Og han er en oprigtig troende. Opramsen af bønner, korsinger og alt dette ydre væsen, som vi nordboer stødes saa ved i alle katholske lande,

mærkes intet til, men sædernes renhed og lovenes adlyden tyder paa sandt alvor i hans tro.

Bryder ufred løs, forkyndes krigen ved de hellige kirkeklokker og af præsten; folket knæler ned til bøn. Præsterne, der altid gaar bevæbnede som enhver anden, rykker alle som en i felten, som officer, underofficer eller menig. De gaar i spidsen med korset i den ene haand, revolveren i den anden. Før slaget knæler hæren ned, modtager præstens velsignelse, — saa reiser den sig, griber om sine vaaben, og saa gaar alle løs paa den forhadte arvefiende — helst med de blanke vaaben.

Montenegrineren tror, at naar han har modtaget præstens velsignelse og saa falder i slaget for en hellig sag, som fædrelandets sag altid er, da blir han salig, og han anser døden paa valpladsen som en guddommelig naade.

En tro, som visselig er rigtig.

Valkyrier følger ham i striden, de tre rene, straalende «vilaer», de bærer hans sjæl gjennem kampfummelen op til lysets rige.

Folkeoplysningen.

Hvad man i almindelighed ved om Montenegro og dets folk, er overordentlig lidet, og det, som man faar at vide, er ofte temmelig falskt. Det heder f. ex. i en østerrigsk nys udkommen bog om Balkanlandene, at montenegrinerne ernærer sig nærmest af røveri; i tyske, østerrigske, ungarske aviser vil man ofte faa se lignende paastaaet. Tag derimod hvilkensomhelst fransk, tysk, engelsk, serbisk, italiensk, østerrigsk reisendes bog, og læs om disses indtryk, — og man vil faa høre enstemmig ros over montenegrinerens absolute ærlighed. Den bekjendte reisende dr. Gustav Reusch siger: «Endnu kan man i diverse aviser finde de mest løgnagtige og nederdrægtige beskyldninger mod en tapper og ædel befolkning, der gennem et halvt aartusinde i armod og forsagelse har kjæmpet mod de asiatiske barbarer for livets høieste goder, for frihed og selvstændighed, for religion og ære.»

Som et uvidende, halvt barbarisk folk er ogsaa montenegrinerne fremstillet af mange, der aldrig selv

har været indenfor landets grændser. «Tapre», ja, det er folket nok, siger man; men ellers er det vist raat og vankundigt. Intet er falskere. Vi skal se.

I 1450 oprettedes det første bogtrykkeri i Mainz, og i 1493 allerede blev et lignende oprettet i Montenegro. Der var mange større stater, som ikke fulgte saa godt med tiden. Aaret efter blev de første bøger paa slavisk trykt; det var da udelukkende kirkebøger. Det er sjeldne sager, disse gammel-slaviske bøger, trykte oppe paa klippeborgen Obod langt inde mellem de vilde montenegrinerfjelde. Kun faa exemplarer findes endnu fuldstændige.

I 1894 feiredes 400 aars jubilæet for bogtrykkerkunstens indførelse i landet. Paven gav i det aar den russiske zar en bibel fra hint aar som en ganske særdeles sjelden gave. Den er «trykt efter befaling af Georg Tsernoiewitsch, aar 1494 efter Jesus Kristus, aar 70002 efter verdens skabelse og paa den fjerde dag i januar».

Samtidig med bogtrykkeriets oprettelse blev der lagt meget arbejde paa skrivekunstens udbredelse blandt de tapre fjeldfolk. Mange smukke haandskrifter har man endnu bevaret fra hine tider. Takket være disse bøger og haandskrifter, men først og fremst landets uafhængighed, har Montenegrinerne bevaret mærkelig rent sit gamle, ordrige, bøielige og smukke sprog, og ved sprogets renhed er ogsaa nationalitetsfølelsen befæstet.

Trykkeriet blev imidlertid af Ali pascha af Skutari ødelagt ikke hundrede aar efter dets oprettelse, og i de følgende århundreder fik montenegrinerne mere end nok med at forsvare den lille rest af fædreland, der endnu var dem tilovers.

Først 1830 fik Montenegro atter bogtrykkeri. Det var i god gang; men saa blev det aaret efter læns for bly til sine kugler, og i sin yderste nød maatte det

kaste typerne i smeltedigelen. Mangen en tyrk maatte lade sit liv for disse typekugler. De urolige tider i midten af dette aarhundrede tillod ikke montenegrinerne at tænke paa synderlig andet end kamp mod de overmægtige tyrker og haardt arbeide med en fattig jord for at faa de nødvendige madsmuler.

Det er først under den nuværende fyrste, at bogtrykkeriet ligesom saa mange andre af civilisationens velsignelser atter har faaet leilighed til ret at vinde indpas i landet, og med bogtrykkeriet ogsaa almenoplysningen i det hele taget.

Ja, hvorledes er det vel med almenoplysningen blandt de sorte fjeldes sønner og døtre? Efter nabo-folkene og efter sydlandene i det hele taget skulde man tro, at den næsten staar paa nul. Montenegro danner imidlertid for øieblikket, takket være landets uafhængighed, fyrstens anstrængelser og folkets store lærenemhed, en hæderlig undtagelse.

«Inden 10 aar,» siger franskmanden Frilley i 1878, «vil der ikke i hele Montenegro findes en ung mand, der ikke kan læse eller skrive, og «de sorte fjelde» vil — ikke uden ret — kunne medlidende se ned paa visse stormagter, der roser sig over sin videnskab, litteratur og industri, og hvor tredjeparten af soldaterne er fuldstændig uvidende om de første begyndelsesgrunde i skrivning og læsning.»

De 10 aar er nu mere end henrundne, og man vil i virkeligheden have vanskelig for at træffe en montenegriner, (naar man undtager de ældste), der ikke kan ialfald læse. Der findes neppe mange stater, der gjør saa meget for folkeopdragelsen som Montenegro, naar man ta'r hensyn til de smaa hjælpeskilder. I hver eneste landsby findes der skoler, og skolepligten er éns for gutter og piger, præsterne leder undervisningen, hvis der ikke findes ansat egne skolelærere. Disse sidste er

meget vel aflønnede; det er kun de højest embedsmænd, der er ligesaa høit gagerede. Dette gjør naturligvis ikke lidet til at hæve lærerstanden og tilføre den landets bedste elementer. Naar dertil kommer, at lærerne, ligesom præsterne, er vel uddannede, at de altid gaar i spidsen for ungdommen i al mandig idræt, er raske, friske, freidige, djærve mænd, og at alle selvfølgelig holder den nationale fane høit for folket, saa forstaaes, at lærerstanden i dette land er ideel.

Flere fremmede lærere er indkaldte, men de aller fleste er heldigvis af landets egne mænd. Præsterne saavelsom lærerne faar sin uddannelse ved seminariet i Cetinje, en anstalt, der mere ligner en krigsskole end en fredelig seminarist-skole. Det er en lyst at se disse vordende præster og lærere om eftermiddagen og om søndagen at øve sig i alskens vaabenfærdighed og mandig idræt. Mange af dem staar i armeen allerede som under-officerer, enkelte har maaske allerede taget sin officersexamen; alle mand staar her under fanerne. Det er eiendommeligt at se disse vordende præster og folkeskolelærere stille paa linje morgen og aften til bøn i fuld væbning, endnu mærkeligere at se dem med lad revolver og handschar sidde paa skolebænken. Over hver mands seng hænger i den fælles sovesal riflen og den fyldte patrontaske.

Senere ud i livet er det ikke alene de boglige kundskaber, de søger at holde vedlige, men ogsaa alle deres mandige idrætsfærdigheder, saa at folket i sine præster og lærere ser i dem foregangsmændene i alt,

hvad der sig egner og anstaar en brav montenegriner. De gaar foran i fred og i krig.

Foruden seminariet findes i Cetinje en høiere folkeskole paa flere klasser, svarende omtrent til noget mere end vor middelskole. Denne maa alle have gennemgaaet, der skal ind paa krigsskolen og seminariet. Fremdeles haves i Cetinje en høiere pigeskole, hvor de unge piger foruden de almindelige skolefag ogsaa undervises i alskens haandarbejde samt husholdning. Paa samme skolebænk, side om side, kan her sees prinsesser, montenegrinske, albanesiske og dalmatinske bondepiger og haandværkerdøtre. Skolen har megen anseelse og besøges af piger fra fjerne balkandistrikter. — Fransk lærer de alle, piano derimod kun de, der har raad og lyst til det. Skolen laa ikke langt fra hotellet, 1ste etage laa skjult af sneen; eiendommeligt var det at høre fra disse snehauge skalaøvelser akkurat som bachfischesenes derhjemme. Ofte hørtes meget smuk musik derfra ogsaa, og en fremtidig norsk reisende kan godt opleve at faa høre Griegske kompositioner, norske slaatter og leiker. Man har i alle fald noderne til dem.

I parentes sagt: montenegrinernes dansemusik minder i mangt og meget om vor egen halling.

Jeg havde ikke ventet i Montenegro, i et sydens land, at finde saa megen sund og god folkeoplysning. End mere forundret blev jeg ved i alle byer og større landsbyer at forefinde en offentlig læsesal, der stod til alles frie afbenyttelse. Der findes ikke faa bøger og aviser, særlig paa serbisk, men ogsaa undertiden paa andre sprog. I alle fald findes der landets eneste blad «Glas Tsernagora» («Montenegros stemme»), der udkommer to gange om ugen i Cetinje. Ja, «presse» findes selv heroppe mellem fjeldene, — og som saa meget her: i misundelsesværdig tilstand. I alle fald forekommer ikke i avisen skamskjænden af medmennesker af ano-

nyme umyndigheder. Handscharen vilde snart sætte en stopper for den slags sværteidræt.

Hvis lykken er god, kan en nordmand i «Glas Tsernagora» ogsaa finde artikler om — norsk politik. Hvorledes denne ser ud, naar den er kommen saa langt sydpaa, er ikke godt at sige; men hvis man vil aflægge redaktøren en visit, vil man i ham finde en mand, vel inde i alle brændende spørgsmaal i Europa, siddende til dagligdags næsten begravet i avisbunker fra alle mulige lande. Han vil vise sig meget velvillig i opfattelsen af vor politiske strid, men vil aldeles ikke kunne forstaa tankegangen i selvopgivelsessnakket, i den letsindige havneafstaaelsesdiskussion og den feige, umandige forsvarsnihilisme. «Et land paa hele to millioner mennesker! — og det fjeldfolk!» raabte redaktøren.

«Hvad den naadige Gud og Herre har givet et folk af fædreland, religion og love, det er dets simple pligt at forsvare til sidste blodsdraabe,» lagde han senere til.

Montenegrineren har kun seet velsignelse af denne lære; han fatter ikke engang herligheden ved evig fred. Et folk vil legemlig og aandelig synke sammen, vil komme til at splittes i indbyrdes kiv og kjævl, og han ser i krigen kun nødvendighedens lov blandt syndige mennesker, et middel til at holde folket sundt og friskt og til at lære det selvopofrelsens store borgerdyd. Han ser med kjærlighed og berettiget stolthed paa sit lille, fattige land, han sammenligner sit eget frie folk med de undertvungne nabofolk, takker Vorherre for den fosterjord, han fik, priser sig lykkelig over gennem de mange kampe at være ført til seir.

Geistligheden.

I et folk som det montenegrinske, der gennem aarhundreder har maattet uaf-ladelig kjæmpe for sin tro, er det selvsagt, at geistligheden har maattet spille en fremtrædende rolle. Vi ser ogsaa landet lige til midten af dette aarhundrede fra øverst til nederst styret af præster, med «vladika»en som fyrste,

erkebiskop og kommanderende general i spidsen. Vladikaen var og er hellig, og da han i sin person indehavde saavel den geistlige som verdslige myndighed, var folkets fører i krig og fred, saa maatte denne mand indtage naturligen en meget fremragende stilling inden folket, og Montenegros historie er ogsaa med rette knyttet til dets vladikaer. Den nuværende fyrstes farbroder, Danilo I, frasagde sig i 1852 den geistlige overhoved-

stilling, lod sig udraabe til «Knjaz i gospodar slobodne Tsernagora i Brda», o: fyrste og herre over det frie Montenegro og Brda; han indførte senatet og den lovgivende forsamling, gennemførte en række tidsmæssige love, — og civiliserede sit land i høieste grad. Den nuværende fyrste har saa handlet videre i farbroderens aand.

Vladikaens indflydelse er altsaa bleven mindre, men derfor ikke selve geistlighedens, præsternes. Som i forrige kapitel omtalt, er de sit folks foregangsmænd baade i fred og krig, de deler sin indflydelse kun med bygdens officerer, ofte er de selv officerer. De er efter min mening dette mærkelige lands mærkeligste mænd.

Blandt præsterne fandt jeg flere af mine bedste venner; det var kundskabsrige, belæste folk, ofte flere sprog mægtige, — mærkelig fordomsfrie, mærkelig tolerante. «Den religiøse tolerance er saa absolut,» siger Lenormand, «at i visse dele af Brda, hvor der findes muhamedanere, faar disse i fred beholde sine moskeer og præster, . . . og disse muhamedanere kjæmper lige saa forbitret mod tyrkerne som selve montenegrinerne.» Enhver reisende i Montenegro vil kunne bevidne dette og mere til. Husk paa Podgoritza og Niksitsch!

Præsterne kjendes alene paa sit helskjæg, ellers er uniform, vaaben aldeles som hos den menige mand. Den ladte revolver og handscharen lægges kun bort ved selve alteret. Den kappe, som præsten paa billedet her bærer, er i virkeligheden kun «stroukaen», plaidet, der bæres af enhver.

Hvad der især tiltalte mig hos dem, var deres overordentlige freidighed og mandige djærvhed i ord og handling. Sammen med en præst fra Niksitscher-distriktet tilbragte jeg ofte mindeværdige timer. Præsten, stolt af sit land og folk, fortalte gjerne om Montenegros historie, nuværende stilling og fremtidsudsigter. «Vi har været endnu fattigere, endnu ringere og endnu

færre i tal; ved Guds naadige bistand og ved vore søn-
ners og døtres tapperhed har vi dog altid seiret. Et
lands styrke maales ikke efter mennesketal og rigdom,
men efter dets folks karakter. Hærens aand, det er
hærens kraft, folkeaanden, det er landets styrke ogsaa.
Saalænge mit folk holder sig til fædrenes tro og love, er
sædelig rent, nøisomt og tarveligt, saalænge sammen-
hold og enighed hersker, saalænge vil ogsaa fædre-
landet være frit og uafhængigt. Vor største fare er
splittelse i bygder og stammer, i særinteresser, at man
lader eget ve og vel gaa foran det almenes, foran sta-
tens. Der er høit mellem dalene, langt over fjeldvidden,
hvor let kan ikke den ene nahi glemme den anden.
Et folk som mit trænger stadig krig, det maa smedes
sammen i blod, man maa have de store interesser at
arbeide for, at ofre sig for, de heder fædreland, stat,
religion. Jeg er en fredens mand; men den samme Gud,
der gav mig korset i haanden til hans tjeneste, gav mig
ogsaa vaaben i bæltet til mit lands tjeneste, jeg haaber
ikke at have baaret hverken kors eller sværd forgjæves.»

Han fulgte mig paa tilbageveien op paa fjeldryggen
ned mod Zetadalen. Kun sne og fjelde, — hist og her
nogle smaa fattige hytter, et øde, vildt land var kun at se.

Heroppe holdt præsten en slags tale til mig, som
jeg altid skal mindes; den var som udtryk for hele hans
folks tænkemaade og berettigede stolthed. Han sa':

«Jeg ved, at den fremmede finder mit land kun
fattigt og ringe, kun øde og stygt, og mangen en rei-
sende har vel spurgt sig selv, hvorledes har dog dette
folk gjennem aarhundreder kunnet øde saameget af sit
bedste blod paa disse brune stene, paa disse snemarker.»
«Fremmede ven!» sa' præsten med dirrende stemme,
«Gud gav os andre øine at se vort land med, han gav
os kjærlighedens øine, han gav os det bedste, vi kunde
faa, et fædreland, der blev vort gjennem tidernes haarde

gang. Og han gav os i sin visdom og uendelige godhed mere modgang end medgang; det lutrede vort folk, — og vi blev et lykkeligt folk.»

Vi gik nedover slyngveiene mod Stubica, og præsten fortsatte:

«Reis gjennom Balkanhalvøen, gjennom Serbien, Bulgarien, Makedonien, Thessalien, Grækenland, Albanien. Hvad ser De? Sunkne lande, sunkne folkeslag. Lange tider maa hengaa, førend de atter kan hæve sig; de har været hærtagne folk, staaet under fremmed tyranni, de har mistet sprog, fædrene sæd og skik, til dels endog sin gamle tro; vankundighed, usikkerhed paa liv og gods hersker overalt; de rige lande er fattigere end vort. — Nu har De reist gennem vort land. Har her nogen fordret Deres pas, har nogen uleiligtet Dem med Deres bagage, med hvor meget har De her maattet bestikke toldere og politiembedsmænd? Alene, uden eskorte, har De kunnet reise gennem vore mest afsidesliggende dale; jeg er vis paa, at De overalt er bleven modtagen med aabne arme af selv den fattigste hyrde. Har nogen seet skjævt til Dem, fordi Deres religion ikke ogsaa var vor? Og har De ikke seet et lykkeligt og tilfreds folk midt i sin fattigdom? De har truffet et frit, selvstændigt folk, et gudfrygtigt, ærligt folk, et lovlydigt, sundt og stærkt folk.»

Præsten talte sig varm, og han sa':

«Der hviler en forbandelse over hine lande rundt omkring os. Thi staar der ikke skrevet: Du skal hædre din fader og din moder, saa det kan gaa dig vel og du længe kan faa leve i landet? Havde hine folk ikke glemt dette? Er ikke fader og moder i videre forstand vort fædreland? Hvilken hæderlig mand taaler, at éns fa'r og mo'r forhaanes eller forulempes? Og dette har hine folk taalt, de værgede ikke om sine gamle forældre og viste dem ikke skyldig agtelse og ære.

Fremmede har taget landene i besiddelse, selv er de
blevne trælle, — ofte udslettede stammevis. --

Fædrelandet har givet dig alt, og det kræver ogsaa alt igjen, det kræver selve livet. Se, derfor har grækerne, serberne og bulgarerne kun ved blod, og blod i strømme, atter vundet sig sit fædreland igjen. For grækerne kostede det mere end for nogen af de andre; men saa havde de ogsaa syndet mere. Rigere begavet end de andre folk, var det sunket dybere ned i vellevnet, blødagtighed, i egenkjerlighed.

Kun ved fred og gode dage blir ingen nation stor. Modgang og prøvelser er nødvendige for det enkelte menneske som for den enkelte nation. De store folke- dyder, som offervillighed, tapperhed og sandt frisind, de voxer sig stærke i et folk kun ved haarde prøvelser.

Jeg ved, at man i andre lande beder til Vorherre om fred og gode dage. Her i landet beder præsten kun om: Ske Din vilje . . . og hold Din beskyttende haand over land og folk, saa vi ikke ligger under i kampen.

Ja, krigen er for os ikke engang bare et onde, den har ogsaa sine gode sider. Eller hvad vilde vort land have været uden krigen? Et halvbarbarisk folk, en skam for den plet jord, som det bebor.

Vi er stolte af vort land, og vi elsker det, som det er, til disse fjelde gaar al vor længsel. Her har fædrene lidt og stridt, ofret liv og blod — her er vort fædreland!»

Præsten havde talt sig varm, han stod rank og stor foran mig, haanden laa paa handscharen, det dirrede i stemmen, det flammede i øinene.

Her vil jeg slutte min reises fortælling, her sagde jeg farvel til min montenegrinske ven. Han stod for mig som den smukkeste og ædleste repræsentant for dette ridderlige folk, der i sandhed har været det ord tro, «at værges sit land og bygge sit land».

Det var med dybt vemod, jeg sagde præsten og landet farvel, det laa saa fagert for mig, tindrende og glitrende med solglans over alle fjelde. Og medens jeg saa mig omkring i denne fattige egn, gik tankerne saa naturlig videre hen, hen til andre fjelde, skinnende hvide. Og jeg saa bag fjeldene i nord et andet land stige frem, et land med store rige havet rundt omkring, med de dybe fjorde, de grønne lier, med skogene, fjeldene og de brede dale i sommersolens glands, i midnatssolens straalepragt, — et fagert land hvor der var baade sommersol og sædejord nok. — — —

«Farvell!» «Farvell!»

Præsten stod og vinkede og vinkede, — saa gik veien i en krumning ind under fjeldet, «farvel», og der klang op til ham et sidste:

«Tschivio Tsernagora!»

Indhold.

	Side.
Indledning	1
Paa veien.	3
Den første montenegriner	6
Over grændsen	10
I Montenegro	18
Paa ski til Cetinje	29
Ophold i Cetinje	36
Ved hove	45
Blodhævn, — en henrettelse	60
Reise gjennem det indre.	67
Til Niksitsch og den østerrigsk-herzegovianske grændse	81
Montenegrinernes hjem m. m.	96
Ungdommen, armeen	110
Folkeoplysningen.	116
Geistligheden	122

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

I alle boglader faaes:

FRU JUNOS SALON

Interiører

af

OSCAR AAGAARD.

Pris kr. 3,00, ib. kr. 4,25. Porto 0,15

DVÆRGENE

Fortælling

af

SVEN NILSSEN.

Pris kr. 2,50, ib. kr. 3,75. Porto 0,10

EN UPPFOSTRARE

af

OLA HANSSON.

Pris kr. 2,75, indb. kr. 4,00.

Porto 0,10.

HAUGTUSSA.

Fortælling

av

ARNE CARBORG.

André Ulysses.

Pris kr. 2,80, ib. kr. 4,00.

Som prægtige presentter for ungdommen anbefales:

PATTEDYR

Skildringer

samlende af M. BUGGE, adjunkt.

Med 62 billeder i texten.

355 sider i et form. Pris kr. 4,50,

indb. kr. 5,00 og kr. 6,00.

Porto 0,50.

Historien i Fortællinger

af

Dr. A. RÆDER.

Med titelbillede af A. Bloch.

782 + XII sider. Pris kr. 5,00,

ib. kr. 6,00 og kr. 6,50.

Porto 0,50.